

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БАС ПРОКУРАТУРАСЫ ЖАНЫНДАҒЫ
ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ОРГАНДАРЫ АКАДЕМИЯСЫ

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНАН КЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ ИНСТИТУТЫ

ЖАКИПБЕКОВ ЕРМАХАН НУРМАХАНУЛЫ

Теміржол көлігіндегі жүктерді ұрлаудың тергеу әдістемесі

7M12303 «Құқық қорғау қызметі» (ғылыми-педагогикалық) білім беру
бағдарламасы бойынша ұлттық қауіпсіздік және әскери іс магистрі
дәрежесін алуға диссертация

Ғылыми жетекші:
жалпы заң пәндері
кафедрасының доценті
Байғалиев А.Б.
PhD докторы,
кіші әділет кеңесшісі

Қосшы қ., 2025 ж.

ТҮЙІНДЕМЕ

Магистрлік диссертацияның тақырыбы "Теміржол көлігінен бөтен мүлікті ұрлауды тергеу әдістемесі" теміржол ұрлығымен байланысты қылмыстармен күресудің негізгі аспектілерін, сондай-ақ тергеудің қолданыстағы әдістерін талдауды қамтиды.

Жұмыста мәселенің қазіргі жай-күйіне талдау жасалып, Қазақстандағы осындай қылмыстардың негізгі үрдістері, статистикасы мен ерекшеліктері анықталды. Көлік ұрлығын тергеуді реттейтін нормативтік-құқықтық базадағы негізгі олқылықтар, сондай-ақ қолданыстағы тергеу әдістерінің кемшіліктері бағаланды.

Зерттеу нәтижесінде тергеулерді оңтайландыру, соның ішінде сот сараптамаларын жетілдіру, құқық қорғау органдары қызметкерлерінің біліктілігін арттыру және алдын алу шараларын дамыту бойынша шаралар ұсынылды.

РЕЗЮМЕ

Тема магистерской диссертации «Методика расследования краж чужого имущества с железнодорожного транспорта» охватывает ключевые аспекты борьбы с преступлениями, связанными с кражами на железных дорогах, а также анализ существующих методов расследования.

В работе представлен анализ современного состояния проблемы, выявлены основные тенденции, статистика и особенности таких преступлений в Казахстане. Оценены основные пробелы в нормативно-правовой базе, регулирующей расследование краж на транспорте, а также недостатки существующих методов расследования.

В результате исследования были предложены меры по оптимизации расследований, включая усовершенствование криминалистических экспертиз, повышение квалификации сотрудников правоохранительных органов и развитие профилактических мер.

RESUME

The topic of the master's thesis "Methodology for investigating theft of other people's property from railway transport" covers key aspects of combating crimes related to theft on railways, as well as an analysis of existing investigative methods.

The paper presents an analysis of the current state of the problem identifies the main trends, statistics and features of such crimes in Kazakhstan. The main gaps in the regulatory framework governing the investigation of theft in transport, as well as the shortcomings of existing investigative methods, are assessed.

As a result of the study, measures were proposed to optimize investigations, including the improvement of forensic examinations, professional development of law enforcement officers and the development of preventive measures.

МАЗМҰНЫ

НОРМАТИВТІК СІЛТЕМЕЛЕР.....	4
АНЫҚТАМАЛАР.....	5
БЕЛГІЛЕР МЕН ҚЫСҚАРТУЛАР.....	6
КІРІСПЕ.....	7
1. ТЕМІРЖОЛ КӨЛІГІНДЕ ЖҮК ҰРЛАУДЫҢ КРИМИНАЛИСТИКАЛЫҚ СИПАТТАМАСЫ	
1.1 Темір жол көлігінде жасалатын жүктерді ұрлаудың криминалистикалық сипаттамасының түсінігі мен маңызы	11
1.2 Темір жол көлігінде жасалатын жүктерді ұрлаудың криминалистикалық сипаттамасының құрылымдық элементтері (қылмыскердің жеке басы, жасау тәсілі, жасыру тәсілі, қылмыстың іздері).....	25
2. ТЕМІРЖОЛ КӨЛІГІНДЕ ЖҮКТЕРДІ ҰРЛАУДЫ ТЕРГЕУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	
2.1 Жүктерді ұрлауды тергеудің бастапқы кезеңінің ерекшеліктері	36
2.2 Жүктерді ұрлаудың кейінгі және соңғы кезеңдері	52
ҚОРЫТЫНДЫ.....	59
ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ДЕРЕККӨЗДЕРДІҢ ТІЗІМІ	63
ҚОСЫМША.....	68

НОРМАТИВТІК СІЛТЕМЕЛЕР

Осы магистрлік жобада келесі стандарттарға сілтемелер пайдаланылды:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы (1995 жылғы 30 тамыздағы республикалық референдумда қабылданған)
2. Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V Қылмыстық кодексі
3. Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 4 шілдедегі № 231-V Қылмыстық-процестік кодексі

АНЫҚТАМАЛАР

Осы магистрлік жобада тиісті анықтамалары бар келесі терминдер қолданылады:

1. Жымқыру – бұл мүліктің меншік иесіне немесе өзге де иесіне залал келтірген, кінәлі немесе басқа адамдардың пайдасына бөтеннің мүлкін пайдakүнемдік мақсатпен жасалған құқыққа қайшы өтеусіз алып қою және (немесе) айналысқа салу болып табылады.

2. Көлік – теміржол, автомобиль, теңіз, ішкі су, оның ішінде теңіз және өзен шағын көлемді кемелері, әуе, қалалық электр, оның ішінде метрополитен, сондай-ақ Қазақстан Республикасының аумағында орналасқан магистральдық құбыр көлігі болып табылады.

3. Тергеуші – өз құзыреті шегінде қылмыстық іс бойынша сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жүзеге асыруға уәкілетті лауазымды адам: ішкі істер органдарының тергеушісі, ұлттық қауіпсіздік органдарының тергеушісі, сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызметтің тергеушісі және экономикалық тергеп-тексеру қызметінің тергеушісі, сондай-ақ қылмыстық іс жүргізу кодексінде көзделген жағдайларда прокурор болып табылады.

БЕЛГІЛЕР МЕН ҚЫСҚАРТУЛАР

Осы магистрлік жобада келесі белгілер мен қысқартулар пайдаланылды:

ҚР – Қазақстан Республикасы

ҚК – Қылмыстық кодекс

ҚІЖК – қылмыстық іс жүргізу кодексі

КІРІСПЕ

Зерттеу тақырыбының өзектілігі теміржол көлігінің ел экономикасы үшін маңыздылығына байланысты болып келеді. Темір жолдар жүк және жолаушылар тасымалы жүйесінің негізгі буыны болып табылады, бұл ішкі және сыртқы көлік операцияларының едәуір бөлігін қамтамасыз етеді.

Алайда, теміржол көлігіндегі мүлікті ұрлау экономикалық қауіпсіздікке және көлік инфрақұрылымының тұрақтылығына теріс әсер ететін күрделі мәселе болып табылады.

Мұндай қылмыстардан туындаған экономикалық залал логистикалық процестерге қатысатын компанияларға ғана әсер етпейді, сонымен қатар теміржол тасымалының бәсекеге қабілеттілігін төмендетіп, тасымалдау шығындарын арттырады.

Тасымалдау көлемінің өсуі және логистикалық операциялар санының артуы аясында теміржолда мүлікті ұрлауға байланысты қылмыстардың өсуі байқалады. Мұндай қылмыстармен тиімді күресу үшін заманауи технологияларды енгізу, құқық қорғау органдары мен көлік компаниялары арасында тығыз ынтымақтастық орнату, сондай-ақ ұрлықтың алдын алу шараларын әзірлеу қажет. Бұл тақырыпты зерттеу проблемаларды тиімдірек шешуге ғана емес, сонымен қатар жүктерді жылжыту мен жылжытудың қауіпсіз және қиындықсыз тәсілі ретінде адамдардың теміржол көлігіне деген сенімін қалпына келтіруге бағытталған.

Қазақстандағы теміржол көлігінен ұрлықты тергеудің қазіргі жағдайы теорияда да, практикада да шешілмеген бірқатар мәселелерге байланысты күрделі міндет болып қала береді. И.В. Голованов, В. М. Володин, Е. А. Титова, В. В. Фомин және Ю. К. Казаков сияқты зерттеушілер теміржол қылмыстарын зерттеуге құнды үлес қосқанымен, олардың зерттеулері көбінесе нақты аспектілерге назар аударып, толық түсінікті қалдырады.

Техникалық прогреске және құқық қорғау органдарының күш-жігеріне қарамастан, ұрлық айтарлықтай көлемде жалғасуда. Ең маңызды мәселелердің бірі – шалғай немесе жету қиын жерлерде жиі жасалатын қылмыстарды құжаттаудың қиындығы болып табылады. Сонымен қатар, ұрлық туралы деректерді бақылау мен тіркеудің бірыңғай жүйесінің болмауы қылмыстық саладағы үрдістерді талдауды және тиімді әрекет ету шараларын әзірлеуді қиындатады.

Бұл мәселелерді шешу қылмысты ашудың тиімділігін арттыруды, үйлестіруді жақсартуды және алдын алу шараларын күшейтуді біріктіретін кешенді тәсілді қажет етеді.

Теміржол ұрлығына қарсы күрестегі басты мәселелердің бірі – полиция бөлімшелері, теміржол қауіпсіздігі қызметтері және басқа да ұйымдар арасында тиімді үйлестірудің болмауы. Мұндай ажырату көбінесе жауап берудің баяулауына және қылмыстарды ашудағы табыстың төмендеуіне әкеледі.

Сонымен қатар, қылмыстық топтардың өсіп келе жатқан кәсібилігі сияқты заманауи қауіптер неғұрлым жетілдірілген техникалық құралдарды қажет етеді.

Бұл мәселелерді шешуде бейнебақылау, спутниктік бақылау және жасанды интеллектке негізделген аналитикалық жүйелер сияқты технологиялар шешуші рөл атқара алады. Алайда, мұндай технологияларды енгізу шектеулі болып қала береді, әсіресе теміржол ұрлығы көп болатын аймақтарда.

Қазіргі жағдай осы қылмыстарды тергеудің теориялық негіздерін де, практикалық тәсілдерін де жетілдірудің шұғыл қажеттілігін көрсетеді. Бұл сонымен қатар теміржол көлігі мен құқық қорғау органдарында қауіпсіздік шараларының тиімділігін арттыру үшін одан әрі ғылыми зерттеулер мен инновациялық әдістемелерді әзірлеудің маңыздылығын көрсетеді.

Зерттеу мақсаты. Қазақстандағы теміржол көлігінен мүлікті ұрлауды тергеудің тиімді әдістерін әзірлеу және негіздеу. Бұл әдістер сенімді және қауіпсіз көлік жүйесін қамтамасыз ете отырып, осындай қылмыстарды анықтауды, алдын алуды және ашуды жақсартуға бағытталған.

Зерттеу міндеттері:

1. Статистикалық талдауды, үрдістер мен ерекше сипаттамаларды анықтауды қоса алғанда, Қазақстандағы теміржол көлігінде мүлікті ұрлаумен байланысты істердің ағымдағы жай-күйін зерделеу.

2. Көлік ұрлығын тергеуді реттейтін құқықтық базаны талдаңыз және бар олқылықтар мен сәйкессіздіктерді анықтау.

3. Құқық қорғау органдары қолданатын тергеу әдістерінің практикалық тиімділігін бағалау және олардың кемшіліктерін анықтау.

4. Темір жол көлігіндегі ұрлыққа қарсы күрестің халықаралық тәжірибесін зерделеу және оның Қазақстан жағдайына бейімделу мүмкіндігін бағалау.

5. Заманауи технологиялар мен талдау құралдарын пайдалануды қоса алғанда, теміржол көлігінен мүлікті ұрлауды тергеу әдістемелерін жетілдіру бойынша ұсынымдар әзірлеу.

Зерттеу объектісі – Қазақстандағы теміржол көлігінен бөтеннің мүлкін ұрлауға байланысты әрекеттер.

Зерттеу тақырыбы – теміржол көлігіндегі мүлікті ұрлауды тергеудің әдістері, құралдары және құқықтық негіздері.

Қазақстан Республикасында темір жол көлігінен бөтеннің мүлкін ұрлауды тергеу әдістемесін зерттеу үшін мынадай әдістер мен әдіснамалық негіздері пайдаланылады:

1. Зерттеудің жалпы ғылыми әдістері:

- Талдау және синтез: қылмыстық істердің теориялық көздерін, құқықтық нормалары мен материалдарын зерделеу; темір жол көлігіндегі ұрлықтың негізгі элементтерін және олардың өзара байланыстарын бөліп көрсету.

- Салыстырмалы талдау: басқа елдердің тәжірибесін зерделеу және ҚР-дағы тәжірибемен салыстыру.

2. Құқықтық әдістер:

- Құқықтық талдау әдісі: теміржол көлігіндегі ұрлықтың біліктілігі мен тергеу мәселелерін реттейтін ҚР қылмыстық заңнамасын зерттеу.

- Жүйелі тәсіл: тергеу процесін профилактиканы, жедел-ізвестіру және тергеу әрекеттерін қоса алғанда, шаралардың бірыңғай кешені ретінде қарау.

3. Статистикалық әдістер: теміржол көлігіндегі ұрлық туралы деректерді өңдеу, қылмыс жасау динамикасын, жиілігін, әдістерін және басқа заңдылықтарды анықтау.

Қазақстан Республикасында темір жол көлігінен бөтеннің мүлкін ұрлауды тергеу әдістемесінің ғылыми жаңалығының негіздемесі мынада:

1. Мамандандырылған әдістемені әзірлеу: зерттеу шеңберінде елдің географиялық жағдайының ерекшеліктерін, теміржол желісінің ұзақтығын, көлік жүктерінің ерекшелігін және құқық қорғау органдарын технологиялық жаратандыру деңгейін ескеретін ҚР жағдайларына бейімделген әдістеме жасалады.

2. Заманауи технологияларды енгізу: зерттеуге бейнебақылау жүйелері, жүктерді бақылауға арналған GPS трекерлері және көлік құралдары мен жүктердің қозғалысы туралы деректерді талдауға арналған бағдарламалық қамтамасыз ету сияқты цифрлық технологияларды пайдалану бойынша ұсыныстар кіреді.

3. Профилактикалық бағыт: ғылыми жаңалық-теміржол көлігі қызметкерлерін оқытуды, заңнаманы жетілдіруді және ұрлық деңгейін төмендету үшін криминологиялық болжамдарды қолдануды қамтитын кешенді алдын алу шараларын әзірлеу.

4. Тергеуге кешенді көзқарас: Әдістемеді қылмыстарды ашудың тиімділігін арттыру үшін әртүрлі органдардың (полиция, көлік қызметтері, сақтандыру компаниялары) өзара іс-қимылына ерекше назар аударылады.

Мұндай тәсіл Қазақстан жағдайында қолданылатын бірегей әдістемені әзірлеуге мүмкіндік береді және теміржол көлігіндегі ұрлықтарды тергеудің тиімділігін арттыруға ықпал етеді.

Қорғауға шығарылатын ережелер:

1. Теміржол көлігінен бөтеннің мүлкін ұрлаудың криминалистикалық сипаттамасын негіздеу: қылмыс жасаудың типтік тәсілдерін, қолданылатын құралдарды, қылмыстық әрекеттің іздерін, қылмыскерлердің сипаттамаларын және қылмыс жасауға ықпал ететін жағдайларды талдауды қамтиды.

2. Темір жол көлігінде мүлікті қорғау саласындағы қылмыстық заңнаманы және нормативтік актілерді жетілдіру бойынша ұсыныстар: ұрлықтың алдын алуға және тергеуге қатысты құқықтық реттеудегі олқылықтарды жою бойынша ұсынымдар әзірленді.

3. Профилактикалық іс-шаралар кешені: жүктерді тасымалдау кезеңдерінде бақылауды күшейту, темір жол көлігі қызметкерлерін ұрлыққа қарсы іс-қимыл мәселелері бойынша мониторинг және оқыту жүйелерін енгізу жөніндегі ұсыныстарды қамтиды.

4. Құқық қорғау органдарының, көлік компаниялары мен сақтандыру ұйымдарының өзара іс-қимыл моделі: ұрлыққа тиімді ден қою үшін ақпарат алмасу және бірлескен іс-қимыл тетігі әзірленді.

Апробация және нәтижелерді енгізу. Зерттеу барысында алынған нәтижелер теміржол көлігіндегі ұрлау қылмыстарын тергеу әдістемесін жетілдіруге бағытталған. Жұмыстың негізгі қорытындылары Қазақстан Республикасының заңнамасын жетілдіруге және тергеу органдарының тәжірибесінде қолдануға ұсынылды, енгізу актісі алынды [Қосымша 1]. Қорғауға ұсынылған диссертациялық жұмыстың негізгі қағидалары Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасы жанындағы құқық қорғау органдары Академиясының құқықтық пәндер кафедрасының отырысында талқыланды және бекітілді, сонымен қатар зерттеу тақырыбы аясында жарияланған екі ғылыми мақалада көрініс тапты.

1. Теміржол көлігінде жүк ұрлаудың криминалистикалық сипаттамасы

1.1 Теміржол көлігінде жүк ұрлаудың криминалистикалық сипаттамасының түсінігі мен маңызы

Қазақстан Республикасындағы барлық құқық қорғау іс-әрекеттерін реттеу үшін негіздердің бірі азаматтардың өз меншігін қорғауға құқықтарын белгілейтін Қазақстан Республикасының Конституциясы болып табылады. ҚР Конституциясының 26-бабына сәйкес "Әркімнің меншікке құқығы бар" [1].

Бұл ереже азаматтардың мүлікке құқықтарын, соның ішінде оны ұрлық сияқты қылмыстық қол сұғушылықтардан қорғауға кепілдік береді және осы құқықтарды бұзғаны үшін жауапкершілікті білдіреді.

Теміржол көлігінен бөтеннің мүлкін ұрлауды тергеу әдістемесі теміржол тасымалының дамуымен және қылмыстық схемалардың күрделенуімен тығыз байланысты ұзақ тарихқа ие. ХІХ ғасырда теміржолдар пайда болғаннан бері жүктерге қарсы қылмыстар өзекті мәселелердің біріне айналды.

Ұрлық туралы тергеу бастапқыда қарабайыр сипатта болды, өйткені мамандандырылған органдар жетіспеді және тергеуді негізінен жергілікті полиция қызметкерлері жүргізді. Алайда, тасымалдау көлемінің ұлғаюымен және ұрлық жағдайларының көбеюімен жүйелі тәсілдер мен мамандандырылған қызметтер қажет екені белгілі болды [2].

Ю.А.Харламова өзінің зерттеуінде теміржол көлігінің көліктің осы түріндегі қылмыстың жағдайы мен құрылымына із қалдыратын және оның қылмыскерлер үшін "тартымдылығын" анықтайтын кейбір криминологиялық маңызды ерекшеліктері бар екенін атап өтті [3].

ХХ ғасырдың басында теміржол қатынасының қарқынды дамуы аясында жүктер мен жолаушыларды ұрлық пен басқа да қылмыстардан қорғау қажеттілігі туындады. Бірқатар елдерде, соның ішінде Ресей империясында көлік полициясының алғашқы мамандандырылған бөлімшелері құрыла бастады.

Олардың басты міндеті теміржол көлігімен тасымалданатын мүлікті қорғауды қамтамасыз ету және ұрлықпен күресу болды. Бұл көліктегі қауіпсіздік жүйесін қалыптастырудағы маңызды қадам болды, өйткені жүк тасымалы барған сайын кеңейіп, олармен бірге тәуекелдер де өсті.

Дәл осы кезеңде теміржолдағы ұрлыққа байланысты қылмыстарды тергеудің алғашқы әдістері қалыптаса бастады. Тергеушілер тергеудің сәттілігі оқиға болған жерді сауатты тексеруге және куәгерлерден мұқият жауап алуға байланысты екенін түсінді.

Жұмыстың маңызды аспектілерінің бірі контейнерлердегі, пломбалардағы және басқа объектілердегі кез-келген зақымдануды құжаттау болды. Мұндай мәліметтер оқиғалардың барысын қалпына келтіруге ғана емес, сонымен қатар кейінгі сот үшін берік дәлелдер базасын құруға көмектесті.

Ю.А.Тодуа өз жұмысында объектілерді ықтимал қылмыстық қол сұғушылықтардан қорғаудың заманауи техникалық құралдарымен, қаруды, оқ-дәрілерді іздеу және табу құралдарымен жеткіліксіз жабдықтау, соның

салдарынан оларды жасырын алып өтуді, тасымалдауды және жөнелтуді жабу жөніндегі режимдік шаралар әлі де тиімсіз екенін атап көрсетеді [4].

XX ғасырдың екінші жартысында технологияның дамуымен тергеу әдістері айтарлықтай өзгеріп, ғылыми сипатқа ие болды. Қылмыстарды ашуға жаңа мүмкіндіктер ашқан криминалистиканың жетістіктері қолданыла бастады. Мысалы, саусақ ізін талдау жұмыстың ажырамас бөлігіне айналды, бұл күдіктілерді жоғары дәлдікпен анықтауға мүмкіндік берді.

Фотосуреттерді пайдалану оқиға болған жерді және заттай дәлелдемелерді түсіруге көмектесті, бұл процесті ашық және құжатталған етті.

Хакерлік іздерді зерттеу әсіресе маңызды болды. Сарапшылар контейнерлердің қандай құралмен ашылғанын, оның қай уақытта болғанын және аутопсияның қай жағынан басталғанын анықтауды үйренді. Бұл деректер қылмыскерлердің іс-әрекеттерін жақсы түсініп қана қоймай, мүмкін күдіктілер мен олардың себептері туралы гипотезалар құруға мүмкіндік берді.

Тергеушілердің жұмысын неғұрлым құрылымды ету үшін оқиға орындарын тексеруге арналған нұсқаулықтар мен стандарттар әзірлене бастады. Бұл алгоритмдерге дәлелдемелерді іздеу және бекіту, маңызды бөлшектерді дәйекті түрде суретке түсіру және хаттамаларды рәсімдеу кірді. Жұмыстың маңызды құрамдас бөлігі дәлелдемелердің тұтастығын сақтай білу болды, сондықтан оларды сотта қолдануға болады.

Сонымен қатар, ғасырдың екінші жартысында жедел-іздігі әдістері белсенді қолданыла бастады. Құқық қорғау органдары ақпаратты іштен жинау үшін қылмыстық топтарға агенттерді енгізе бастады. Бұл тәсіл кінәлілерді анықтауға көмектесіп қана қоймай, жаңа қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алуға мүмкіндік берді.

Жұмыстың тағы бір бағыты ұрланған мүлікті сату жолдарын қадағалау болды. Нарықтарға, заңсыз қоймаларға және ұрланған тауарлар сатылатын басқа жерлерге назар аударылды.

XX ғасырдағы теміржол ұрлығын тергеу әдістерінің эволюциясы технологияның, тергеушілердің сауатты жұмысының және жүйелі тәсілдің үйлесімі қаншалықты маңызды екенін көрсетті. Бұл қазіргі заманғы көлік криминалистикасының негізі қаланған кезең болды, ол бүгінгі күнге дейін Теміржол қылмыстарымен күресудің негізгі құралы болып қала береді.

Қазақстандағы темір жол көлігінен бөтен мүлікті ұрлауды тергеу әдістемесінің тарихы XIX ғасырдың аяғынан бастап Ресей империясы аясында темір жолдар салына бастаған кезде ел аумағындағы темір жол инфрақұрылымының дамуымен тығыз байланысты.

Бұл кезеңде жүктерді физикалық қорғауға баса назар аударылды, бірақ ұрлықты тергеуге жүйелі көзқарас болған жоқ. Тергеуді жергілікті күзетшілер жүргізді, ал негізгі әдістер куәгерлерден жауап алуға және оқиға болған жерді үстірт тексеруге дейін азайды.

Кеңес Одағы құрылғаннан кейін Қазақстан елдің еуропалық бөлігін Сібірмен, Орталық Азиямен және Қытаймен байланыстыратын маңызды көлік торабына айналды.

Осы кезеңде көлік полициясының мамандандырылған бөлімшелері құрыла бастады, олардың міндеті теміржолдарды күзету және жүк ұрлаумен байланысты қылмыстарды тергеу болды. Негізгі кезеңдердің бірі КСРО ІІМ орталық органдарында әзірленген әдістемелік ұсыныстарды енгізу болды. Теміржол көлігіндегі қылмысты зерттеген алғашқы криминологтардың бірі А.Р. Ратинов болды. Ол өз еңбектерінде алдын алу әдістеріне және көлік объектілерін қорғауды ұйымдастырудың ерекшеліктеріне ерекше назар аударды [5].

Бұл әдістемелер оқиға орындарын тексеруді, контейнерлер мен вагондардағы зақымдануларды тіркеуді және жүк қозғалысының маршруттарын талдауды қамтыды.

1960-1980 жылдары Қазақстан, Кеңес Одағының басқа республикалары сияқты, криминалистикаға ғылыми тәсілдерді белсенді енгізу кезеңін бастан өткерді. Бұл теміржол ұрлығын тергеу әдістерін дамытудағы маңызды кезең болды.

Елде күрделі сараптамалар жүргізу үшін жабдықталған криминалистикалық зертханалар пайда бола бастады. Бұл зертханалардың мамандары қылмыс жағдайларына жарық түсіретін хакерлік белгілерді, саусақ іздерін және басқа да заттай дәлелдемелерді зерттеді [6].

Теміржол көлігіндегі қылмыс – бұл көліктің осы түрінің ерекшеліктерімен байланысты күрделі және қауіпті құбылыс. Ол белгілі бір кезеңде инфрақұрылым нысандарында орын алатын бұзушылықтардың кең ауқымын қамтиды. Бұл қылмыстың ерекше белгілері теміржол жүйесінің ерекшеліктерімен анықталады: тасымалдаудың үлкен көлемі, құрамдардың ұтқырлығы, маршруттардың кең географиясы және көптеген адамдардың – жолаушылардың, жұмысшылардың және бөгде адамдардың қатысуы.

Теміржол көлігі жүктер мен жолаушылардың едәуір ағынына, тасымалдауды күрделі ұйымдастыруға және жекелеген учаскелердегі әлсіз бақылау аймақтарына байланысты қылмыскерлерді тартады. Мұндағы қылмыстар екі негізгі топқа бөлінеді: мүлікті ұрлау және қоғамдық қауіпсіздікке қауіп төндіреді. Бұл теміржол инфрақұрылымын әсіресе осал етеді және оны қорғауға көп көңіл бөлуді қажет етеді.

Теміржол көлігінде жасалатын қылмыстардың екі тобын ажыратуға болады 1-сурет.

1 сурет – Теміржол көлігіндегі қылмыстар тобы

Теміржол ұрлығын тергеу аясында құқық қорғау органдары бұзылған меншік құқығын қалпына келтіру үшін шаралар қабылдауға міндетті, бұл тергеу әдістемесіне тікелей байланысты болып келеді.

Ұрлықтың алдын алуға ерекше назар аударылды. Вагондарды пломбалаудың жаңа жүйелері енгізілді, бұл жүктерге рұқсатсыз қол жеткізуді қиындатты, күзет шаралары күшейтілді және персоналдың жұмысын бақылау қатаңырақ болды [7].

Дегенмен, теміржол көлігі саласындағы ұйымдасқан қылмыс маңызды мәселе болып қала берді. Бұл құқық қорғау органдарын жаңа шешімдер іздеуге, ұрлықпен күресу әдістерін әзірлеуге және жетілдіруге итермеледі.

1991 жылы тәуелсіздік алғаннан кейін Қазақстан жаңа сын-қатерлерге тап болды. Өтпелі кезеңдегі экономикалық қиындықтар, жеке тасымалдардың өсуі және мемлекеттік құрылымдардың бақылауының әлсіреуі теміржол көлігіндегі ұрлық жағдайының күрделенуіне әкелді. Осы күрделі кезеңде елге ұлттық ерекшеліктерге бейімделген тергеу әдістемелері қажет екені белгілі болды.

Ұзын теміржол желісінің ерекшеліктері, Қазақстанның Еуропа мен Азия арасындағы транзиттік жағдайы халықаралық тасымалдардың жоғары көлемін ескеретін тәсілдерді талап етті.

Көліктегі қоғамдық тәртіпті сақтау міндетін өз мойнына алған көлік полициясы басқармасын құру маңызды қадам болды. Дәл осы бөлім теміржол қылмыстарын, соның ішінде жүк ұрлауды тергеуді мақсатты түрде бастады, бұл көлік қауіпсіздігін нығайтудағы маңызды қадам болды.

Бұл өзгерістер Қазақстан қылмыстарға жауап беріп қана қоймай, озық технологиялар мен халықаралық тәжірибеге сүйене отырып, алдын алу шараларын белсенді түрде енгізіп жатқан қазіргі заманғы тәсіл үшін негіз болды.

2000 жылдардың басынан бастап Қазақстан темір жол көлігіндегі қылмыстарды тергеу саласына заманауи технологияларды белсенді енгізу дәуіріне аяқ басты. Теміржолдағы жүктерді ұрлау мәселесі тасымалдаудың өсіп келе жатқан көлемін және елдің транзиттік әлеуетін дамытуды ескеретін жаңа тәсілді талап етті [8]. Бұл сын-қатерлерге құқық қорғау органдарының жұмыс әдістерін цифрландыру және жаңғырту жауап болды.

Негізгі қадамдардың бірі Бейнебақылау жүйелерін ауқымды енгізу болды. Камералар негізгі теміржол станцияларында, вагондарды сұрыптау және тұру орындарында, сондай-ақ ең көп жүретін маршруттар бойында орнатыла бастады. Бұл жүйелер вагондардың әр қозғалысы мен жұмысшылардың қызметін тіркеуге мүмкіндік берді, бұл қылмыскерлерге олардың әрекеттерін едәуір қиындатты. Сонымен қатар, бейнежазбалар қазірдің өзінде жасалған қылмыстарды тергеу кезінде болған оқиғаның суретін қалпына келтіруге көмектесетін құнды дәлел болды.

Сонымен қатар теміржол қызметтері мен құқық қорғау органдарының жұмысына жүктерді есепке алудың автоматтандырылған жүйелері кіріктірілген. Олар вагондардың қозғалысын және контейнерлердің мазмұнын дәлірек бақылауды қамтамасыз етті, бұл маршруттың жетіспеушілігін немесе күдікті

ауытқуларын тез анықтауға көмектесті. Мұндай жүйелерді пайдалану адам факторын барынша азайтты және алаяқтық ықтималдығын азайтты.

Тағы бір маңызды технологиялық инновация вагондардың қозғалысын бақылау үшін GPS-трекерлерін енгізу болды. Бұл құрылғылар жүктердің қозғалысын нақты уақыт режимінде бақылауға мүмкіндік берді, бұл олардың логистикасын жеңілдетіп қана қоймай, заңсыз араласу жағдайларын уақтылы анықтауға көмектесті [9].

Егер күдікті әрекет анықталса, мысалы, жоспарланған маршруттан тыс кенеттен тоқтап қалса, құқық қорғау органдарының қызметкерлері жедел әрекет ете алады.

Осы технологиялардың барлығын тиімді пайдалану үшін бейнежазбалар мен цифрлық деректерді талдаумен айналысатын мамандандырылған бөлімшелер құрылды. Бұл қызметкерлер заманауи бағдарламалық жасақтамамен және үлкен көлемдегі ақпаратты өңдеу әдістерімен жұмыс істеу дағдыларына ие болды.

Олардың міндеттері тек дәлелдерді іздеуді ғана емес, сонымен қатар басқа құқық қорғау органдарымен үйлестіруді де қамтыды, бұл ұйымдасқан топтармен немесе халықаралық тасымалдармен байланысты қылмыстарды тергеуде ерекше маңызды болды.

Жаңа технологияларды енгізу құқық қорғау органдарының жұмыс сапасын жақсартып қана қоймай, теміржолдағы қылмысқа қарсы күрес тәсілінің философиясын да өзгертті. Егер бұрын басты назар қазірдің өзінде жасалған ұрлықтардың реакциясы мен тергеуіне аударылған болса, қазір алдын-алуға баса назар аударылды. Камералар, трекерлер және автоматтандырылған жүйелер қауіптерді алдын-ала анықтауға және қылмыстардың алдын алуға мүмкіндік берді [10].

Осы өзгерістердің барлығы Қазақстанның көлік тасымалдарының қауіпсіздігін қамтамасыз ету жөніндегі ауқымды стратегиясының бір бөлігіне айналды, ол бүгінде елдің жалпы экономикалық дамуының және оның халықаралық логистикадағы рөлінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады.

Қазақстандағы теміржол көлігіндегі ұрлықты тергеудің заманауи әдістемесі кешенді тәсілге негізделген. Ол жедел-іздігіру жұмыстарын, криминалистикалық сараптамаларды, аналитикалық жүйелерді пайдалануды және халықаралық серіктестермен, әсіресе транзиттік тасымалдар шеңберінде өзара іс-қимылды қамтиды [11].

Жүктерді физикалық қорғауды күшейтуге және мүлікті қорғау технологияларын дамытуға бағытталған қылмыстардың алдын алу маңызды рөл атқарады. Осылайша, Қазақстанда ұрлықты тергеу әдістемесін дамыту дәлелдемелерді тіркеудің қарапайым әдістерінен қазіргі заманғы технологиялар мен ғылыми тәсілдерді қолдануға дейін ұзақ жолдан өтті.

Бейнежазбаларды талдау және цифрлық криминалистика әдістері жұмыстың маңызды элементтеріне айналды. Бұдан басқа, халықаралық ынтымақтастық шеңберінде трансұлттық ұрлықты тергеу үшін мемлекеттер

арасындағы өзара іс-қимыл стандарттары әзірленді, бұл әсіресе теміржол тасымалы желісі дамыған елдер үшін өзекті.

Қазіргі жағдайда теміржол көлігінен ұрлықты тергеу әдістемесі жетілдіріліп, ғылым мен технологияның жаңа жетістіктерін біріктіруде [12].

Негізгі бағыттар жедел-ізвестіру қызметі, криминалистикалық сараптамалар, цифрлық іздерді талдау және әртүрлі деңгейдегі құқық қорғау органдарымен өзара іс-қимыл болып қала береді. Осылайша, тергеу әдістемесінің даму тарихы қылмыстық жағдайдағы өзгерістерді ғана емес, сонымен бірге көлік қауіпсіздігін қамтамасыз етудегі жалпы прогресті де көрсетеді.

А.М.Нудельштейн теміржол көлігіндегі қылмыстарды сәтті тергеу көлік инфрақұрылымының ерекшелігін, қылмыс жасау әдістерін және тергеу әрекеттерін сауатты жүргізуді түсінуді қажет ететіндігін атап өтті. Тергеуші теміржолдың ерекшеліктерін ескеруі керек, ұрлау және манипуляциялау тәсілдерін білуі керек, сонымен қатар заманауи технологияларды қолдана отырып, дәлелдерді тез жинауы керек.

Жұмыстың тиімділігі көлік полициясымен, аумақтық ішкі істер органдарымен және криминалист-сарапшылармен үйлесімді өзара іс-қимылмен қамтамасыз етіледі. Барлық қызметтердің күш-жігерін үйлестіру, озық әдістерді қолдану және шешім қабылдаудағы жеделдік қылмыстарды анықтау мен жолын кесуде шешуші рөл атқарады [13, 5 б.].

Қылмыстардың криминалистикалық сипаттамасы – бұл қылмыстық құқық бұзушылықтың белгілі бір түрін жасаудың объективті және субъективті жақтарын сипаттайтын мәліметтер жиынтығы болып табылады.

Бұл сипаттаманың маңыздылығы оны құқық бұзушылықтарды ашу мен тергеуде қолдану болып табылады, өйткені ол қылмыстық мінез-құлық заңдылықтарын анықтауға, тергеу алгоритмдерін жасауға, сондай-ақ болашақта ұқсас қылмыстар жасау қаупін азайтуға көмектеседі.

Терең сот сараптамасын қажет ететін қылмыстардың ең маңызды түрлерінің бірі – теміржол көлігінде жүк ұрлау болып келеді.

Темір жол көлігінде жасалатын жүктерді ұрлау – бұл тасымалдау процесінде тұрған бөтеннің мүлкін қылмыскердің немесе үшінші тұлғалардың пайдасына құқыққа қайшы алып қоюмен немесе айналдырумен байланысты қоғамдық қауіпті әрекет болып табылады [14]. Бұл қылмыстың қол сұғу объектісінің ерекшелігімен, қылмыскерлердің жасалған жерімен және іс-әрекет тәсілімен анықталатын өзіндік ерекшеліктері бар.

Темір жол көлігінде және оның инфрақұрылым объектілерінде ұрлық саласында жасалатын қылмыстардың криминалистикалық сипаттамасы ұрлық жолымен жасалатын темір жол көлігінде жүктерді ұрлаудың криминалистикалық сипаттамасы үшін ортақ болып табылады.

Бұл сипаттама жалпы және жеке диалектикалық категориялар ретінде біріншісімен құрылымдық және мазмұнды түрде байланысты болып келеді. Бұл дегеніміз, теміржол көлігіндегі экономикалық қылмыстардың сот-медициналық сипаттамасы қылмыстық шабуылдардың кең ауқымын қамтиды, ал жүк

ұрлаудың сот-медициналық сипаттамасы ұрлықтың белгілі бір түріне бағытталған жоғары мамандандырылған бөлік болып табылады.

Ұрлық жолымен жасалатын темір жол көлігіндегі жүктерді ұрлаудың криминалистикалық сипаттамасын негіздеу В. Н. Исаенко тұжырымдаған жеке криминалистикалық әдістемені құру қағидаттарына сәйкес жүзеге асырылады [15, 58 б.].

Құрылыстың негізгі принциптеріне мыналар жатады:

1. Ғылыми: сот-медициналық сипаттама сенімді мәліметтерге, ғылыми зерттеулерге, сондай-ақ нақты қылмыстық істерді талдауға негізделуі керек.

2. Кешенділік: сипаттаманы қалыптастыру кезінде әр түрлі аспектілер ескеріледі: ұрлықтың типтік әдістері, субъектілерге тән белгілер, қылмыстардың орны, уақыты мен шарттары, сондай-ақ қалған іздердің ерекшеліктері.

3. Жүйелілік: криминалистикалық сипаттаманың барлық элементтері өзара байланысты, бұл қылмыс жасау механизмі туралы тұтас түсінік қалыптастыруға мүмкіндік береді.

4. Практикалық бағыт: сипаттама тергеушілер мен жедел қызметкерлердің жүк ұрлығын ашу және тергеу кезінде практикалық қолдануға бағытталған.

5. Бейімділік: әдістеме темір жол инфрақұрылымының ұзақтығы, жүк тасымалдау ерекшеліктері және технологиялық жарақтандыру деңгейі сияқты Қазақстанның ерекше жағдайларын ескеруі тиіс.

Теміржол көлігіндегі жүктерді ұрлаудың криминалистикалық сипаттамасы қазіргі заманғы талаптар мен құқық қолдану тәжірибесінің ерекшеліктеріне жауап беретін жеке тергеудің тиімді әдістемесін әзірлеуге негіз болады..

Теміржол көлігінде жүктерді ұрлау меншікке қарсы қылмыстың негізгі түрлерінің бірі болып табылады, олар кідірістің жоғары деңгейімен сипатталады.

Қылмыстық істердің материалдарын зерделеу барысында мұндай қылмыстардың едәуір бөлігі (84,3%) теміржол көлігінің жылжымалы құрамынан жасалатыны анықталды. Бұл тасымалдауды ұйымдастыруда және жүктерді қорғауда жүйелі осалдықтардың болуын көрсетеді, бұл қылмыскерлерге іс жүзінде көрінбейтін әрекет етуге мүмкіндік береді.

Қазақстанда темір жол көлігінде жүктерді жымқыру меншікке қарсы ең көп таралған қылмыстардың бірі болып табылады, олар кідірістің жоғары деңгейімен сипатталады.

Қылмыстық істер материалдарын талдау көрсеткендей, мұндай қылмыстардың едәуір бөлігі (84,3%) теміржол көлігінің жылжымалы құрамынан жасалады. Бұл елдің теміржол инфрақұрылымының ерекшеліктеріне, маршруттардың ұзақтығына, жүктерді қорғауды ұйымдастырудағы кемшіліктерге және олардың қозғалысын бақылаудың күрделілігіне байланысты болып келеді.

Жүкті ұрлау тақырыбы қылмыс механизмінде шешуші рөл атқарады, оны жасау тәсілін таңдауды анықтайды, сондай-ақ жағдайдың сипаты мен қылмыскердің жеке басына әсер етеді [16]. Қылмыстық әрекеттердің әр санаты тасымалдау жағдайларына, орау түріне, сыртқы әсерлерден және басқа

факторлардан қорғау қажеттілігіне байланысты өзіндік ерекшеліктерге ие. Мысалы, ауыр және ұзын жүктемелер арнайы жабдықты және ұрлау үшін белгілі бір дағдыларды қажет етеді.

Теміржол көлігінде жүктерді ұрлау жағдайы инфрақұрылым мен логистикаға байланысты элементтерді қамтиды.

Мұндай элементтерге жылжымалы жүк құрамы (вагондар, контейнерлер, цистерналар, платформалар), теміржол инфрақұрылымы (жолдар, тиеу және түсіру станциялары, депо, жүктерді сақтауға арналған құрылғылар, Дабыл беру, орталықтандыру және бұғаттау жүйелері) және өндірістік процестер (тиеу, түсіру, құжаттарды өңдеу, поездар қозғалысының маршруттары) жатады.

В.К. Гавло атап өткендей, дұрыс анықталған жағдай – бұл кеңістікте шоғырланған жағдайлар мен шарттардың интегралды жүйесі (қозғалыс бағытын, пойыздардың тоқтауы мен тұрағын қоса алғанда) және уақыт (қозғалыс кестесі), сондай-ақ жүк вагонының көлемімен немесе теміржол инфрақұрылымының аумағымен шектелетін оқиға орнының материалдық жағдайы болып табылады.

Сот-тергеу практикасының деректері негізінде жүктерді ұрлау көбінесе жүк поездары тұрағы парктерінің аумағында (41,7%), теміржол аралықтарында (8,3%), локомотив және вагон деполарында (21,6%), сондай-ақ тиеу-түсіру орындарында (28,4%) жасалатыны анықталды.

Жүктерді ұрлау тәсілдері қылмыскердің пайдакүнемдік қызығушылығына байланысты және оның жеке ерекшеліктеріне (білімі, тәжірибесі, дағдылары, жұмыс орны және тұратын жері), жүк вагондарының түрі мен түріне, жүк қасиеттерінің ерекшелігіне (үйінді, үйінді, контейнер-оралған, құю), техникалық қорғаныс деңгейіне (құлыптау құрылғылары, пломбалар, бұғаттау), көлік логистикасының ерекшеліктері (қозғалыс маршруттары, аялдамалар кестесі) және жүк тасымалдау циклінің кезеңі (жөнелту, тасымалдау, жүк алу) [17].

Ұрлау әдістері бірқатар негіздер бойынша жіктеледі. Жүк тасымалдаудың өндірістік процесінің кезеңіне байланысты қозғалыста (19,6%), тұрақта (46,1%) және жүктерді тиеу немесе қабылдау кезінде (34,3%) жылжымалы құрамнан ұрлық бөлінеді.

Қылмыскерлердің жеке ерекшеліктері бойынша әдістер арнайы білімді, дағдыларды және лауазымдық жағдайды (74,5%) және онсыз (25,5%) пайдалана отырып жасалатын әдістерге бөлінеді. Күрделілігі бойынша құрылымдар қарапайым әдістермен (86,6%) және маскировкамен (13,4%) ерекшеленеді. Қылмыскерлердің іс-әрекеттерінің реттілігін ескере отырып, жүк тасымалдаудың өмірлік циклінде үш негізгі топ бөлінеді: сақтау және тасымалдау объектісіне әсер ету (46,2%), вагондарды орнату және пломбалау ережелерін бұзу (30,6%), сондай-ақ технологиялық процестер мен құжаттармен манипуляция (21,3%). Басқа әдістер 1,9% құрайды.

Сот-тергеу тәжірибесі көрсеткендей, көп жағдайда (89,3%) жүкті ұрлау дайындық кезеңін қамтиды, бұл қылмыскерлер қалдырған іздерді табу ықтималдығын арттырады. Жымқыру іздері материалдық (вагондардың, контейнерлердің, қаптамалардың зақымдануы, құрал-саймандардың іздері) және

идеалды (куәгерлердің немесе оқиғаларға қатысушылардың жадында қалған мәліметтер) болып бөлінеді.

Криминалистикалық сипаттама қазіргі қылмыстық ортаны зерттеуге, қылмыскерлердің іс-әрекеттері мен теміржол көлігін басқару жүйесіндегі кемшіліктер арасындағы байланысты анықтауға көмектеседі [18]. Мысалы, ұрлықтың себебі көбінесе теміржол вокзалдарының нашар жарықтандырылуы немесе түнде күзеттің әлсіздігі болып табылады.

Себеп-салдарлық байланыстарды зерттеу қауіп факторларын анықтап қана қоймай, оларды жою үшін де жұмыс істеуге көмектеседі. Бұл ұйымдық процестерді жақсарту, заманауи технологияларды енгізу, сондай-ақ жүк тасымалының қауіпсіздігі мәселелерін реттейтін заңнамалық базаны дамыту болуы мүмкін.

Жүктерді ұрлау туралы деректерді жүйелеу құқық қорғау органдарына қылмыстық әрекеттер жағдайларына тезірек және дәлірек жауап беруге мүмкіндік береді. Ұрлықтың криминалистикалық сипаттамасы болған кезде жедел қызметтер:

- қылмыстық схеманың негізгі элементтерін бөліп көрсету;
- қылмысты ашу үшін күштер мен құралдарды дұрыс бөлу;
- жүк тасымалдаудың неғұрлым осал бағыттарын тергеуге назар аудару.

Мысалы, егер белгілі бір аймақта ұрлық жиілеп кетсе, тергеу осы түрдегі қылмыстарға мамандандырылған ұйымдасқан топтың болуын болжауы мүмкін.

Криминалистикалық сипаттамалардың деректерін пайдалана отырып, оперативтер тәуекел аймақтарын жедел белгілей алады, жүктердің қозғалыс бағыттарын талдай алады және күш-жігерді осы учаскелерде жұмыс істейтін персоналды тексеруге бағыттап алады.

Сонымен қатар, қылмыстардың сипаттамасы осы құқық бұзушылық түрімен жұмыс істейтін тергеушілер мен жедел қызметкерлерді даярлау үшін оқу бағдарламаларын жасауға мүмкіндік береді. Бұл қылмыстық белсенділіктің жоғары деңгейі жағдайында олардың кәсібилігі мен жұмысқа дайындығын арттыруға ықпал етеді.

Сот-медициналық сипаттаманы тергеу тәжірибесіне біріктірудің артықшылықтары

Сот-медициналық сипаттаманы құқық қорғау практикасына біріктіру айтарлықтай артықшылықтарға ие:

- қылмыстарды ашудың жеделдігі артып келеді;
- тергеу процесінде қателер саны азаяды;
- көліктегі қауіпсіздікті қамтамасыз етудің кешенді тәсілі үшін жағдайлар жасалуда.

Жаһандану мен халықаралық сауданың өсуінің қазіргі жағдайында теміржол тасымалы елдер арасындағы жүктерді жеткізуде маңызды рөл атқарады.

Алайда, тасымалданатын тауарлар көлемінің ұлғаюымен ұрлық қаупі де артады, әсіресе транзиттік аймақтарда және негізгі маршруттарда. Осындай

проблемаға тап болған әрбір ел шетелдік жүктерді ұрлаумен байланысты қылмыстарды тергеуге өзінің бірегей тәсілдерін әзірлеуде [19].

Қазақстанда көліктегі ұрлықты тергеу тәртібі Қылмыстық кодексті және теміржол көлігіндегі қауіпсіздікке қатысты түрлі қаулыларды қоса алғанда, бірнеше нормативтік-құқықтық актілермен реттеледі. Негізгі құжаттардың бірі ҚР Қылмыстық кодексінің 188-бабы болып табылады, ол ұрлықты бөтеннің мүлкін заңсыз иемдену ретінде анықтайды [20].

Бұл заңда біліктілік белгілері, соның ішінде адамдар тобы жасаған ұрлықтар, көлік құралдарына немесе қорғаныс құрылымдарына ену арқылы белгіленеді.

Теміржол көлігіндегі қозғалыс қауіпсіздігінің бұзылуын тергеу ережелері-бұл ережелер тергеу процесіне қойылатын талаптарды, соның ішінде ұрлықты тергеуге арналған міндетті құжаттарды, схемалар мен есептерді, сондай-ақ тергеуге қатысатын көлік органдары мен құқық қорғау органдарының қызметкерлеріне қойылатын талаптарды белгілейді. ҚР Жоғарғы Сотының №8 "жымқыру істері бойынша сот практикасы туралы" қаулысы — бұл қаулы күзетілетін вагондар мен көлік құралдары сияқты көлік инфрақұрылымы объектілерінде жасалған ұрлықтарды тергеудің ерекшеліктерін айқындайды [21].

Қазіргі уақытта тасымалдау қауіпсіздігі саласындағы нормативтік актілер теміржол станциялары мен вагондардағы ұрлықтан қорғау шараларын әрдайым егжей-тегжейлі көрсете бермейді, бұл бақылау жүйелерінде олқылықтар тудырады.

Заңнама құқық қорғау органдары мен көлік компаниялары арасындағы үйлестіруді жақсартуды талап етеді, бірақ іс жүзінде бұл өзара іс-қимыл әрдайым тиімді бола бермейді, бұл ұрлықты тергеуді баяулатады.

Қазақстандағы теміржол көлігіндегі ұрлықты тергеудегі құқық қолдану проблемалары ішінара осындай қылмыстардың ерекшеліктерін терең білетін мамандардың жетіспеушілігінен туындайды.

Бұған қылмыстық құқықтың аспектілері де, теміржол көлігімен жүк пен жолаушыларды тасымалдауға байланысты ұрлықты тергеудің криминалистикалық ерекшеліктері де кіреді. Теміржол көлігі жұмысының техникалық аспектілерімен, сондай-ақ осы саладағы із білімінің ерекшеліктерімен таныс мамандардың жетіспеушілігі тергеу процесін едәуір қиындатады.

Теміржол көлігіндегі ұрлық вагондардың құрылымы, қауіпсіздік жүйелері және көлік қызметінің ерекшеліктері сияқты техникалық бөлшектерге қатысты нақты дағдылар мен білімді қажет етеді. Мысалы, тасымалдау процесінің әртүрлі қатысушылары (жүргізушілер, жолсеріктер, күзет қызметкерлері) арасындағы өзара әрекеттесуді ескеру қажет, сондай-ақ мұндай жағдайларда қандай дәлелдер қалдырылуы мүмкін екенін және оларды қалай дұрыс бекіту керектігін түсіну қажет.

Мәселелер тергеушілер мен анықтаушылар сияқты құқық қолданушылардың мұндай жағдайлармен жұмыс істеу тәжірибесі жеткіліксіз болғандықтан туындайды, бұл тергеуді қиындатады.

Сонымен қатар, көлік ұрлығын тергеудің криминалистикалық тәжірибесі мамандандырылған білімді қажет етеді, мысалы, бейнебақылау және жүктерді бақылау жүйелерін пайдалану, олар әрдайым тиімді пайдаланылмайды.

Сонымен қатар, кейбір жағдайларда тергеудің кешігуі құқық қорғау органдары мен көлік компаниялары арасындағы үйлестірудің жеткіліксіздігімен байланысты болуы мүмкін, бұл уақытты жоғалтуға және қылмыскерлердің жасырыну ықтималдығының артуына әкеледі. Осы саладағы мамандардың кәсіби дайындығын жақсарту, оларды тергеу мен криминалистикалық сараптаманың нақты әдістеріне үйрету бұл мәселені шешудің маңызды қадамы болады [22].

Көлік қылмыстарының криминалистикалық сипаттамасы-бұл қылмыстарды ашуға және алдын алуға көмектесетін мәліметтер жиынтығы.

Оған оларды дайындау, жасау және жасыру тәсілдері, оқиға орнында қалған іздер, сондай-ақ қылмыскерлер мен жәбірленушілердің жеке ерекшеліктері туралы мәліметтер кіреді. Сонымен қатар, қылмыстар орын алатын жағдайлар ескеріледі, бұл оларды тергеу мен алдын-алудың тиімді тәсілдерін жасауға мүмкіндік береді.

Темір жол көлігінде жүктерді ұрлау оларды басқа қылмыс түрлерінен ерекшелендіретін өзіндік сипатқа ие. Мұнда көлік тек заңсыз әрекеттерді жасайтын орын ретінде ғана емес, сонымен қатар қылмыскерлердің іздерін жасыру немесе қозғалу құралы ретінде де қолданылады.

Теміржол тасымалының динамикалық сипаты, маршруттардың едәуір ұзындығы және көптеген аралық станциялардың болуы қылмыстық идеяларды жүзеге асыруға ыңғайлы жағдай жасайды. Қылмыскерлер маршруттар мен уақыт аралықтарын оларды табу мен ұстауды мүмкіндігінше қиындататын етіп қолдана отырып, күрделі схемалар жасай алады.

Теміржол көлігінде жүктерді ұрлаудың кең таралуы осы саланы қылмыстық қол сұғушылыққа осал ететін бірқатар объективті себептерге байланысты.

Теміржол көлігі өнеркәсіптік өнімдер, азық-түлік, жабдықтар мен материалдарды қоса алғанда, әртүрлі тауарлардың үлкен көлемін тасымалдауда шешуші рөл атқарады. Бұл жүктер қылмыскерлер үшін үлкен қызығушылық тудырады, өйткені олардың құны жоғары және қара нарықта сатудың салыстырмалы жеңілдігі.

Теміржол маршруттарының ұзындығы және көптеген аралық аялдамалардың болуы қылмыскерлерге заңсыз әрекеттерді жасау үшін ең қолайлы жерлерді таңдауға мүмкіндік береді. Ұрлық көбінесе жүктердің сақталуын бақылау аз болатын шалғай аймақтарда орын алады, бұл құқық қорғау органдарының жедел әрекет етуін қиындатады [23, б. 30].

Теміржол инфрақұрылымының көптеген нысандарында заманауи бейнебақылау, Дабыл беру және кіруді бақылау жүйелері жоқ. Бұл

қылмыскерлер үшін жүктерге қол жеткізуді айтарлықтай жеңілдетеді. Сонымен қатар, барлық жағдайларда кәсіби қауіпсіздік қолданылмайды, бұл қосымша тәуекелдер тудырады.

Қызметкерлердің біліктілігінің жеткіліксіздігі, кейде олардың адал .стігі ұрлықтың таралуында маңызды рөл атқарады. Кейбір көлік қызметкерлері саналы түрде қылмыстық келісімге келуі немесе немқұрайлылық танытуы мүмкін, бұл қылмыскерлерге құнды жүктерге қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Құқық қорғау органдары мен теміржол көлігі қауіпсіздігі қызметтерінің әлсіз өзара іс-қимылы оқиғаларға жедел ден қоюдың жеткіліксіздігіне әкеледі. Бұл қылмыскерлерге жағдайды пайдалануға және жазадан аулақ болуға мүмкіндік береді.

Тасымалданатын тауарлардың жоғары құны оларды қылмыскерлер үшін тартымды мақсатқа айналдырады. Тасымалданатын жүктер көбінесеактам, бірақ құнды заттар болғандықтан, оларды ұрлау және қайта сату салыстырмалы түрде оңай, бұл зиянкестерге айтарлықтай қаржылық пайда әкеледі.

Темір жолдардың ұзындығы және олардың шалғайдағы немесе аз жарықтандырылған аудандарда орналасуы қылмыс жасауға мүмкіндік береді [24, б. 145]. Көптеген учаскелерде тұрақты патрульдер немесе заманауи бақылау жабдықтары жоқ, бұл вагондарға немесе контейнерлерге кіруді жеңілдетеді.

Кейбір жағдайларда теміржол желілеріне іргелес аудандардың тұрғындары көлікті заңсыз табыстың қол жетімді көзі ретінде қабылдайды. Әлеуметтік шиеленіс деңгейі, халықтың табысының төмендігі және жұмыспен қамтудың шектеулі мүмкіндіктері жергілікті тұрғындар жасаған ұрлықтардың көбеюіне ықпал етуі мүмкін.

Теміржол көлігінде жүк ұрлаудың табиғатын түсіну үшін объективті жағдайларды ғана емес, сонымен қатар қылмыстық топтардың ұйымдастырылу деңгейі, зиянкестердің уәждемесі және инфрақұрылымның осалдығы сияқты субъективті факторларды да ескеру қажет. Бұл аспектілер осындай қылмыстардың алдын алу мен тергеуге жүйелі көзқарастың қажеттілігін көрсетеді.

Шетелдік тәжірибе бейнебақылау жүйелері, GPS трекерлері және жасанды интеллект сияқты жоғары технологияларды пайдаланудан бастап, персоналдың іс-әрекетін қатаң бақылауға және жедел-іздістіру шараларын ұйымдастыруға дейінгі әдістердің кең ауқымын көрсетеді. Бұл тәсілдер әр елдің техникалық деңгейіне, құқықтық базасына және логистикалық жүйесінің ерекшеліктеріне байланысты өзгереді.

1-кестеде теміржол тасымалын қолдана отырып, шетелдік жүктерді ұрлауды тергеу әдістемесіне шолу жасалады, ол әр түрлі мемлекеттерде қолданылатын ең жақсы тәжірибелер мен сәтті шешімдерді көрсетеді.

Бұл талдау тәуекелдерді барынша азайтуға және халықаралық көлік дәліздерін қорғауға ұмтылатын Қазақстанда және басқа елдерде қауіпсіздіктің тиімді стратегияларын әзірлеу үшін пайдалы болуы мүмкін.

1 кесте – Темір жол көлігінен бөтеннің мүлкін ұрлауды тергеу әдістемесі (шетелдік тәжірибе)

Ел	Тергеудің негізгі кезеңдері	Қолданылатын технологиялар	Тәсілдің ерекшеліктері
Германия	-Тергеушілердің қатысуымен вагондарды ашу-тасымалдаушылардың деректерімен салыстыру-пломбаларды талдау үшін сарапшыларды тарту-шекара қызметтерімен үйлестіру	-Жүктерді таңбалауға арналған RFID технологиялары – қозғалысты бақылауға арналған жылу түсіргіштер-қол жеткізуді сәйкестендіру жүйелері	Қауіпсіздік шараларын кедендік және логистикалық процестермен біріктіру. Алдын алу шараларына және жеткізу тізбегін тексеруге баса назар аудару.
Ұлыбритания	Бұзушылықтарды тіркей отырып, оқиға орындарын тексеру-бұзу іздерін криминалистикалық сараптау-жедел ақпаратпен жұмыс - ұрланған мүлікті өткізу арналарын талдау	- Маршруттарды бақылауға арналған дрондар - биометриялық қол жеткізуді бақылау жүйелері - мамандандырылған сот-медициналық зертханалар	Ұйымдасқан қылмыстық топтарды құжаттау және қудалау үшін технологияны қолдануға баса назар аудару
Жапония	- Нақты уақыттағы бейнебақылауды талдау-контейнерлерді ашу орындарын зерттеу-зақымдануды бағалау үшін тәуелсіз сарапшыларды тарту	- Жүктің тұтастығын бақылауға арналған IoT датчиктері – бұзушылықтар туралы Автоматты хабарлау жүйелері-жасанды интеллект бейне жүйелері	Алдын алу шараларына, адами факторды азайтуға және логистикалық стандарттарды қатаң сақтауға ерекше назар аударылады.
Ресей	- Оқиға орындарын тексеру-контейнерлердегі пломбалар мен зақымдануларды талдау-куәгерлердің айғақтарын Жинау-жедел-ізвестіру іс-шараларын жүргізу	- Станциялар мен маршруттардағы бейнебақылау жүйелері-вагондарды бақылауға арналған GPS навигациясы-Сот сараптамасы	Көлік полициясы, криминалистер және логистикалық компаниялар арасындағы үйлестіруге баса назар аудару. Өткізу жолдарын талдауға ерекше назар аудару.
Қытай	- Орталықтандырылған жүйелердің көмегімен жүктердің тұрақты мониторингі-станция қызметкерлері мен жүргізушілерден жауап алу-транзиттік	- Бейнежазбаларды талдауға арналған жасанды интеллект-интеграцияланған логистикалық платформалар-жүк үшін QR код жүйелері	Барлық процестерді жоғары автоматтандыру, күдікті әрекеттерді болжау және анықтау үшін AI алгоритмдерін қолдану.

	маршруттарды бақылау		
АҚШ	- Оқиға орнын тексеру-станциялардағы және маршруттар бойындағы камералардан түсірілген бейнежазбаларды талдау-куәгерлерден жауап алу-цифрлық дәлелдемелерді жинау	- Жоғары ажыратымдылықтағы бейнебақылау жүйелері-GPS трекерлері-жүктер мен логистиканы есепке алуға арналған мәліметтер базасы	Қылмыстарды болжау үшін үлкен деректерді талдауды кеңінен қолдану. Жүктерді бақылауға арналған цифрлық платформаларды енгізу.
Франция	- Криминалистикалық сараптамалар жүргізу (бұзу іздері, ДНҚ талдау) - ұрланған мүлікті өткізу арналарын қадағалау-көлік компанияларымен өзара іс-қимыл жасау	- Ашу туралы Автоматты хабарламасы бар электрондық пломбалар - спутниктік бақылау жүйелерін пайдалану	Полиция тергеулерін профилактикалық шаралармен және жеке сектормен ынтымақтастықпен ұштастыру.
Үндістан	- Көлік полициясымен және жергілікті билік органдарымен жұмыс - ұйымдасқан топтарды анықтау-теміржол корпорацияларымен іс-қимылды үйлестіру	- Платформалардағы бейнебақылау құрылғылары-жүктерді қолмен сәйкестендіру жүйелері-геолокация технологиялары	Күдікті әрекеттер болған жағдайда хирургиялық араласуға баса назар аударатын күрделі жүйе.

Кестеде келтірілген тәсілдер теміржол ұрлығын тергеу әдістерінің қаншалықты әр түрлі болатындығын айқын көрсетеді. Әр ел техникалық даму деңгейіне, логистикалық инфрақұрылым мен құқықтық жүйенің ерекшеліктеріне байланысты өз тәжірибесін қалыптастырады.

Дамыған мемлекеттерде жоғары технологияларды — бейнебақылау жүйелерін, GPS трекерлерін, үлкен деректерді талдауды және жасанды интеллектті пайдалануға баса назар аударылады. Бұл құралдар ұрлыққа жедел жауап беріп қана қоймай, логистикалық жоспарлау кезеңінде олардың алдын алуға мүмкіндік береді [25].

Ресей мен Қытай сияқты кең теміржол желілері бар елдерде көлік полициясы, криминалистер мен логистикалық компаниялар арасындағы өзара әрекеттесуді ұйымдастыру шешуші фактор болып табылады. Мұнда іс-әрекеттің жеделдігі және көптеген қатысушылардың күш-жігерін үйлестіру қабілеті маңызды.

Мысалы, Ресейде ұрлықпен күресудің көп жылдық тәжірибесінің арқасында апаттарды тексеру және куәгерлерден жауап алу сияқты дәстүрлі әдістерді заманауи технологиялармен, соның ішінде спутниктік вагондарды

бақылау және сот-медициналық сараптамалармен біріктіретін тиімді жүйе қалыптасты.

Қауіпсіздік саласындағы инновациялық шешімдерді енгізетін елдер ерекше назар аударуға лайық. Мысалы, Жапония мен Германияда процестерді автоматтандыру және цифрландыру жүктерді бақылау және бұзушылықтарды тіркеу операцияларының көпшілігі адамның қатысуынсыз орындалатын деңгейге жетті. Бұл қателерді азайтуға, тергеуді жеделдетуге және дәлелдер базасының сапасын жақсартуға мүмкіндік береді.

Ұсынылған тәсілдердің әрқайсысының өз күшті жақтары бар, оларды басқа елдерде, соның ішінде Қазақстанда бейімдеуге және пайдалануға болады. Еліміздің географиясы мен логистикасының ерекшеліктері, сондай-ақ оның халықаралық транзиттік дәліздердегі рөлі шетелдік тәжірибені зерттеуді талап етеді.

Үздік тәжірибелер мен технологияларды қолдану қылмыстардың ашылуын арттырып қана қоймай, профилактикалық жұмыстарды күшейтуге көмектеседі, бұл әсіресе жүк тасымалы көлемінің өсуі және көлік қызметтері нарығындағы қызу бәсекелестік жағдайында маңызды [26, б. 642].

Осылайша, ұсынылған талдау басқа елдердің жетістіктерін көрсетіп қана қоймайды, сонымен қатар техникалық инновацияларды, қызметкерлердің кәсібилігін және көлік жүйесіне қатысушылармен өзара әрекеттесуді біріктіретін кешенді тәсілдің маңыздылығын көрсетеді. Бұл теміржол тасымалы қауіпсіздігінің тиімді және заманауи жүйесін құрудың жолы.

Теміржол көлігінде жүк ұрлаудың криминалистикалық сипаттамасы тек талдау құралы ғана емес, сонымен бірге қылмысқа қарсы стратегияны қалыптастырудың негізі болып табылады. Бұл тергеу органдарының жұмысын тиімді ұйымдастыруға, ұрлыққа ықпал ететін себептер мен жағдайларды анықтауға және алдын-алу шараларын әзірлеуге мүмкіндік береді, бұл жалпы көлік жүйесінің қауіпсіздігін жақсартуға ықпал етеді [27, б.80].

1.2 Теміржол көлігінде жүк ұрлаудың криминалистикалық сипаттамасының құрылымдық элементтері (қылмыскердің жеке басы, жасау тәсілі, жасыру тәсілі, қылмыстың іздері)

Қылмысқа қарсы күрес тұрақты құқықтық мемлекеттің қалыптасуы мен сақталуында маңызды рөл атқарады. Құқықтық тәртіпті сақтау және заңдылықты сақтау — бұл тұрақтылық пен өркендеуге ұмтылатын әрбір қоғамның алдында тұрған міндеттер.

Бұл мәселелерді шешудің негіздерінің бірі-криминалистика, атап айтқанда оның әртүрлі қылмыстарды тергеу әдістерін әзірлеумен айналысатын бөлімі [28].

Бұл мәселелерге қазіргі заманғы ғылыми еңбектерде ерекше назар аударылады, онда зерттеушілер қылмыстың жекелеген түрлерін тергеуге арналған жеке сот-медициналық әдістемелерді жасауға баса назар аударады. Мұндай әдістерді әзірлеу Сот-медициналық ғылымның дамуындағы маңызды тенденция болып табылады.

О. П. Грибунов атап өткендей, қылмыстарды тергеудің жеке әдістемесі қылмыстардың қылмыстық-құқықтық біліктілігі негізінде және қылмыстың әрбір нақты түріне тән криминалистикалық критерийді анықтауға негізделген [29].

Бұл тергеудің тиімді және ғылыми негізделген тәсілдерін жасауға, сондай-ақ қылмыстардың белгілі бір санатын тергеуде қандай әдістер мен құралдар тиімді болатынын анықтауға мүмкіндік береді.

Теміржол көлігімен байланысты жымқыру жағдайында бұл критерийді нақты элементтер ретінде бөлуге болады-доңғалақ жұптары, бүйірлік жақтаулар және үстіңгі арқалықтар сияқты жылжымалы құрамның бөліктері.

Бұл элементтер теміржол көлігінің жүріс бөлігінің бөлігі болып табылады және пойыздардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін қажет. Мұны түсіну өте маңызды, өйткені теміржол көлігі ел экономикасының негізгі компоненттерінің бірі болып табылады және оның жұмыс істеу қауіпсіздігі оның барлық компоненттерінің сенімділігіне тікелей байланысты.

Жылжымалы құрамның осындай элементтерін ұрлауды тергеудің криминалистикалық әдісін жасау ерекше тәсілді қажет етеді. Теміржол бөлшектерін ұрлаумен байланысты қылмыстардың өзіндік ерекшеліктері бар, олар тек объектілердің ерекшеліктерімен ғана емес, сонымен бірге осы қылмыстардың жасалу жағдайларымен де байланысты.

Мұндай түрдегі жымқыру заңды бұзып қана қоймайды, сонымен қатар теміржол байланысының қауіпсіздігіне қауіп төндіреді, бұл экономика, көлік және адамдар үшін ауыр зардаптарға әкелуі мүмкін.

Мұндай қылмыстарды тергеу әдістемесін қалыптастырудағы маңызды сәт қылмыстардың құрылымын түсінуге, олардың жасалу заңдылықтары мен ерекшеліктерін анықтауға көмектесетін сот-медициналық сипаттаманы зерттеу болып табылады.

Бұл заңдылықтар қылмыскерлердің нақты әрекеттерімен, қылмыстық ниеттерді жүзеге асыру тәсілімен, сондай-ақ ұрлық жасауға көмектесетін нақты жағдайлармен байланысты.

Теміржол көлігінде жасалған қылмыстарды тергеу мәселелеріне арналған бірқатар ғылыми зерттеулер бар. Мысалы, И.А. Воронов, В. Г. Красильников, М.И.Курбатова, М. А. Меркулов, Е. Ф. Новиков, О. В. Цуканова және басқа авторлардың жұмыстары жолаушыларға қатысты жасалған жүктерді ұрлау, тонау және тонауды тергеу әдістемесіне, сондай-ақ осындай қылмыстарды тергеу кезінде арнайы білімді қолдану ерекшеліктеріне байланысты мәселелерді қарастырады.

Бірақ қолданыстағы зерттеулерге қарамастан, теміржол көлігі объектілерінің бөлшектерін ұрлаумен байланысты көптеген аспектілер әлі де аз зерттелген. Мұны атап өту маңызды, өйткені мұндай қылмыстардың өзіндік ерекшеліктері бар және оларды тергеу үшін қылмыстық қол сұғушылық тақырыбының ерекшеліктеріне негізделген арнайы әдіс қажет.

Теміржол көлігімен байланысты ұрлықты криминалистикалық зерттеу мәселелері осы уақытқа дейін егжей-тегжейлі зерттелмеген, бұл өз кезегінде

мұндай қылмыстарды ашуда қиындықтарға тап болуы мүмкін құқық қорғау органдарының практикалық қызметіне әсер етеді [30, б. 108].

Сондай-ақ, қазіргі заманғы еңбектерде теміржол бөлшектерін ұрлауды тергеудің барлық ерекшеліктерін ескеретін нақты және пысықталған әдістемелік тәсілдер жоқ екенін атап өткен жөн.

Криминалистика саласындағы зерттеулердің нормативтік негізі Қазақстан Республикасының Конституциясы және қылмыстық заңнама сияқты заңдар ғана емес, сонымен қатар теміржол тасымалымен байланысты қызметті, сондай-ақ теміржол көлігі қозғалысының қауіпсіздігін реттейтін әртүрлі заңға тәуелді актілер болып табылады.

Тергеу барысында жүк және жолаушылар тасымалын ұйымдастыруға қатысты жергілікті нормативтік актілерді, сондай-ақ жылжымалы құрамның техникалық жағдайын реттейтін ережелерді ескеру қажет.

Қылмыскердің жеке басы Қазақстанда теміржол көлігінде жасалатын жүктерді ұрлаудың криминалистикалық сипаттамасының негізгі элементтерінің бірі болып табылады. Зерттеудің бұл аспектісі қылмыскерлердің себептерін, мақсаттары мен мінез-құлқын тереңірек түсінуге, сондай-ақ олардың әлеуметтік-демографиялық, кәсіби және психологиялық ерекшеліктерін анықтауға мүмкіндік береді, бұл тергеу барысы мен шешім қабылдауға айтарлықтай әсер етеді.

Қазақстанда, басқа елдердегідей, теміржол көлігінде жүк ұрлаған қылмыскерлер екі негізгі топқа бөлінуі мүмкін: кәсіби қылмыскерлер және кездейсоқ құқық бұзушылар.

Кәсіби қылмыскерлер әдетте қылмыс жасау тәжірибесіне ие, ұйымдасқан топтарда жұмыс істейді және қылмыстық әрекеттерден тұрақты табысқа бағытталған. Бұл санатта қылмыстық топтар да, көлік саласында ұрлыққа мамандандырылған адамдар да болуы мүмкін [31].

Осы санаттағы қылмыскерлер әдетте саналы түрде және алдын-ала жасалған жоспар бойынша әрекет етеді, теміржол көлігінің қауіпсіздік жүйесі мен логистикалық ерекшеліктерін қалай айналып өту керектігін біледі.

Кездейсоқ қылмыскерлер өз кезегінде кездейсоқ немесе жағдайларға байланысты қылмыстар жасайды, мысалы, күзеттің жеткіліксіздігі немесе жүктерді бақылаудың әлсіздігі. Бұл қылмыскерлер әдетте көлік саласы туралы нақты білімге ие емес және олардың әрекеттері контейнерлерді ашу немесе автотұрақ кезінде вагондарды ұрлау сияқты қарапайым ұрлау әдістерімен шектеледі [32, 15 б.].

Бұл санатта білімі төмен және ауыр қылмыстық байланысы жоқ адамдар әрекет етеді, бірақ олар кедейлік, жұмыссыздық немесе есірткіге тәуелділік сияқты әлеуметтік-экономикалық факторларға байланысты қылмыстық әрекетке тартылуы мүмкін.

Жүк ұрлауды жүзеге асыратын кәсіби қылмыскерлердің көлік, логистика немесе қауіпсіздік саласында тәжірибесі жиі кездеседі. Бұл оларға тасымалдауды ұйымдастырудың әлсіз жақтарын зерттеуге және пайдалануға, сондай-ақ жүктер мен маршруттар туралы ақпаратқа оңай қол жеткізуге мүмкіндік береді. Көбінесе

мұндай қылмыскерлер арнайы дағдыларға ие, мысалы, контейнерлерді ашу немесе көлік құжаттамасы жүйесін басқару.

Кәсіби қылмыскерлердің психологиялық ерекшеліктеріне тәуекелге бейімділік, ұйымшылдық пен жоспарлаудың жоғары деңгейі және топта жұмыс істеу және қылмыстық схеманың басқа қатысушыларымен үйлестіру қабілеті жатады.

Криминология тұрғысынан теміржол көлігінде ұрлық жасайтын қылмыскерлердің көпшілігі қылмыстық тарихқа ие. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне сәйкес, ҚР ҚК-нің 13-бабы кінә дәрежесін және ықтимал жазалануды айқындайтын фактор ретінде соттылықтың болуын есепке алуды көздейді. Бұрынғы соттылығы бар адамдар, әсіресе мүліктік қылмыстар үшін, заңсыз әрекеттерді қайталауға бейімділігі жоғары. Маңызды аспект-мұндай қылмыскерлердің қылмыстық ортада байланысы болуы мүмкін, бұл оларға ұрлық жасауды жеңілдетеді [33].

Теміржол көлігінде жүк ұрлаған қылмыскерлер көбінесе топтарда әрекет етеді, бұл олардың тиімділігін арттырады. Әр топтың нақты бөлінген рөлдері бар: ұйымдастырушылар, орындаушылар және логистиканы қамтамасыз ететін адамдар.

Темір жол көлігінде жүктерді ұрлаудың криминалистикалық сипаттамасы шеңберінде мынадай негізгі элементтер бөлінеді 2 кесте.

2 кесте – Темір жол көлігінде жүктерді ұрлаудың криминалистикалық сипаттамасы

Криминалистикалық сипаттаманың негізгі элементтері	Сипаттамасы
Жымқыру тәсілдері	Вагондарға кіру әдістері (құлыптарды бұзу, пломбаларды зақымдау, жалған құжаттарды пайдалану)
Қылмыстық қол сұғу объектілері	Жаппай тұтыну тауарлары, бағалы және оңай сатылатын бұйымдар сияқты темір жол көлігімен тасымалданатын жүктер
Қылмыс жасалған орындар	Тиеу-түсіру станциялары, поездардың тұрақтары, бақылауы шектеулі жүру жолдары
Қылмыс жасау уақыты	Негізінен түнгі уақыт немесе бақылауы сирек жүргізілетін кезеңдері, мысалы, кезекшілерді ауыстыру кезінде
Қылмыскерлер	Ұйымдасқан топтар немесе жеке тұлғалар, көбінесе көлік саласында тәжірибесі бар.
Іздерді жасыру жолдары	Жалған құжаттарды пайдалану, пломбаларды алып тастау, жүктің сыртқы түрін қалпына келтіру.
Қылмыстың типтік іздері	Вагондардың зақымдануы, жұлынған пломбалар, құрал-жабдықтардың іздері, жүкті рұқсатсыз өзгерту.
Ұрлыққа ықпал ететін факторлар	Күзеттегі кемшіліктер, жүк тасымалын әлсіз бақылау, қызметкерлер арасындағы сыбайлас жемқорлық.
Анықтау әдістері	Сот-медициналық техниканы қолдану, бейнебақылауды талдау, ақпарат берушілермен жедел жұмыс.

Теміржол көлігінде жүк ұрлаудың криминалистикалық сипаттамасы ұрлық қаупін азайту және қауіпсіз тасымалдауды қамтамасыз ету үшін сенімді қаптаманың, мамандандырылған көліктердің және қатаң қауіпсіздік шараларының маңыздылығын көрсетеді [34].

Темір жол көлігімен тасымалданатын жүктерді олардың пішініне, құрамына және тасымалдау шарттарына қарай әртүрлі типтерге жіктеуге болады 3-кесте. Жүктің әр түрінің орау әдістерін, қауіпсіздігін және көлік талаптарын анықтайтын өзіндік ерекшеліктері бар. Олардың ішінде дана, құю және контейнерлік жүктер ерекшеленеді, олардың әрқайсысы зақымдану немесе ұрлық қаупін азайту үшін тасымалдаудың нақты тәсілін қажет етеді.

3 кесте – Жүктердің түрлері және олардың ерекшеліктері

Жүк түрі	Сипаттамасы
Дана жүктер	Бөлшектеп орауға болатын автомобильдер, жиһаз, тұрмыстық техника сияқты тауарларды қамтиды. Рамалық контейнерлерді пайдалану арқылы тасымалдау кезінде зақымданудан қорғауды талап етеді.
Құйылмалы жүктер	Мұнай, мұнай өнімдері, химиялық заттар, сұйытылған газдар және тамақ сұйықтықтары жатады. Жоғары қауіпсіздік талаптарын ескере отырып, мамандандырылған цистерналарда тасымалданады.
Құйылмалы жүктер: Мұнай және мұнай өнімдері	Шикі мұнай және өңделген өнімдер (бензин, дизель отыны, мазут). Олар тұтану қаупі мен экологиялық қауіптерге байланысты қатаң қауіпсіздік шараларын талап етеді.
Құйылмалы жүктер: химиялық өнімдер	Оларға қышқылдар, сілтілер, техникалық сұйықтықтар жатады. Тасымалдау үшін ауа өткізбейтін контейнерлер, температуралық және басқа да ерекше жағдайлар қажет.
Құйылмалы жүктері: сұйытылған газдар	Пропан, бутан, сұйытылған табиғи газ. Жарылыс қаупіне байланысты қатаң қауіпсіздік шараларын сақтай отырып, жоғары қысымға төтеп беретін мамандандырылған цистерналарда тасымалданады.
Құйылмалы жүктер: Тамақ өнімдері	Сүт, өсімдік майлары, шырындар және басқа сусындар. Олар бақыланатын температураны және ластанудан қорғауды, сондай-ақ санитарлық нормаларды сақтауды талап етеді.
Контейнерлік жүктер	Контейнерлерде тасымалданатын жүктер, соның ішінде тұрмыстық электроника, автомобильдер, құрылыс материалдары және азық-түлік. Контейнерлеу тауарларды қорғауды қамтамасыз етеді және тасымалдау тиімділігін жақсартады.
Контейнерлердегі тауарлардың түрлері	Тұрмыстық электроникадан бастап киім мен құрылыс материалдарына дейін әртүрлі өнімдер болуы мүмкін. Контейнерлер ластанудан, зақымданудан және ұрлықтан қорғайды.
Контейнерлік тасымалдаудың артықшылықтары	Тиеу мен түсіруді тездетеді, шығындар мен зақымдануды азайтады. Маршруттарда әртүрлі көлік түрлері мен икемділікке мүмкіндік береді.

Халықаралық саудадағы рөлі	Контейнерлеу жаһандық сауданың негізгі элементі болып табылады, шығындарды азайтады және жеткізуді жеделдетеді, бұл жаһандану жағдайында бизнестің бәсекеге қабілеттілігіне ықпал етеді.
----------------------------	--

Бөлшектердің жүктері зақымдануды болдырмау үшін мұқият орауды қажет етеді, өйткені бұл тауарлар оңай анықталады және олардың жоғалуы немесе зақымдануы байқалады. Мұндай тауарларға көлік құралдары, жиһаз, тұрмыстық техника және басқа да бұйымдар жатады, олар тасымалдау кезінде тиісті қорғаныссыз зақымдалуы мүмкін [35]. Мұнай және химиялық өнімдер сияқты құю жүктері арнайы қауіпсіздік шараларын қажет етеді, өйткені олар ағып кеткен кезде экология мен қоршаған ортаға айтарлықтай зиян келтіруі мүмкін. Мұндай жүктер мамандандырылған цистерналарды пайдалануды және қатаң бақылауды қажет етеді. Контейнерлік жүктер, өз кезегінде, арнайы контейнерлерге орау арқылы қосымша қорғаныспен қамтамасыз етіледі, бұл зақымдану мен ұрлық қаупін азайтады, сонымен қатар тиеу-түсіру процестерін жеңілдетеді.

Қазіргі тенденциялар мен технологиялар-соңғы жылдары контейнерлерді бақылау және процестерді автоматтандыру технологияларын белсенді енгізу байқалды. Заманауи контейнерлер олардың орналасқан жерін бақылауға, сондай-ақ температураны және басқа параметрлерді бақылауға мүмкіндік беретін бақылау жүйелерімен жабдықталуы мүмкін, бұл әсіресе азық-түлік немесе фармацевтикалық өнімдер сияқты сезімтал жүктерді тасымалдау үшін өте маңызды [36].

Контейнерлік жүктер әлемдік сауданың үздіксіз жұмыс істеуін қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады және оларды дұрыс орау және тасымалдау тиімді логистиканың негізгі аспектілері болып табылады.

4-кесте теміржол көлігінде жасалған қылмыстардың әртүрлі аспектілерін егжей-тегжейлі талдау болып табылады. Ол қылмыстардың орны мен уақыты, қолданылатын әдістер, инфрақұрылым мен жүктің салдары сияқты маңызды факторларды ескереді. Қылмыскерлердің жеке басының ерекшеліктері мен қылмыс жасау кезінде қолданылатын техникалық құралдар да қарастырылады [37].

4 кесте - Темір жол көлігіндегі ұрлықтың криминологиялық ерекшеліктері

Аспект	Сипаттамасы	Қылмыстық құқық бұзушылықтың жасалған орны мен уақыты	Салдары	Алдын алу және тергеу
Қылмыс жасау жағдайы	Қылмыстық құқық бұзушылықты жасауға ықпал ететін орынды, уақытты және	Тиеу/түсіру станциялары, жол учаскелері. Түнгі уақыт, мереке күндері	Қаптаманың зақымдануы, бұзылу іздері, жүктің жоғалуы,	Теміржол және құқық қорғау органдарымен өзара іс-қимыл

	жағдайларды қамтиды		тауарларды ауыстыру	
Қылмыс жасау тәсілдері	Ұрлық немесе бұзушылық жасау үшін қолданылатын әдістер.	Тиеу станциялары, пойыздар. Жүру жолында, автотұрақтарда	Ақпараттың ағуы, жүктің жоғалуы, материалдық залал	Сарапшыларды тергеудің және пайдаланудың жаңа әдістерін қолдану
Теміржол және құқық қорғау органдарымен өзара іс-қимыл	Қылмыстық құқық бұзушылық жасау үшін пайдаланылатын құрылғылар немесе құралдар.	Станциялардың ішкі аймақтары, локомотивтер. Арнайы жабдықталған учаскелер	Улы немесе қауіпті заттардың ағуы, жүктің зақымдануы	Жоғары білікті мамандарды, тергеу сарапшыларын пайдалану
Сарапшыларды тергеудің және пайдаланудың жаңа әдістерін қолдану	Көлік және теміржол компаниялары қызметкерлерінің ұрлыққа қатысуының маңыздылығы.	Жұмыс станциялары, қызмет көрсету аймақтары. Жұмыс уақытын пайдалану	Бағалы тауарлардың жоғалуы, тасымалдау нормаларының бұзылуы	Қызметкерлерді тексеру деңгейін арттыру және қауіпсіздік жүйесін жақсарту

Теміржол көлігінде жүк ұрлаудың криминалистикалық сипаттамасы қылмыстық құқық бұзушылықтарды сәтті тергеу мен алдын алуда маңызды рөл атқарады. Бұл тергеушілерге қылмыстық құқық бұзушылықтарды қалай жасау керектігі, олардың орын алу шарттары және қылмыскерлердің әрекеттері туралы ақпаратты жүйелеуге мүмкіндік береді.

Бұл оқиға болған жерді тексеру, көлік және жүк құжаттарын талдау және жүк қозғалысының бағыттарын зерттеу сияқты қадамдарды қамтитын нақты жұмыс жоспарын құруға көмектеседі. Бұл тәсіл қылмыстық құқық бұзушылықтарды неғұрлым тиімді ашуға және олардың алдын алу шараларын әзірлеуге ықпал етеді.

Бұл деректер сонымен қатар логистикалық тізбектегі әлсіз жақтарды талдауға және алдын алу қауіпсіздік шараларын енгізуге мүмкіндік береді. Атап айтқанда, бұл қауіпсіздікті күшейту, жүктерді бақылау технологиясын пайдалану және қызметкерлердің жауапкершілігін арттыру туралы, бұл қылмыспен күресуге ғана емес, оның алдын алуға да көмектеседі [38].

Криминалистикалық сипаттаманың негізгі аспектілерінің бірі – ұрлық жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды анықтау. Қылмыстық әрекеттің ерекшеліктерін талдау бірнеше маңызды сұрақтарға жауап беруге көмектеседі. Мысалы, неліктен теміржол көлігі қылмыскерлер үшін тартымды нысанаға айналады? Қылмыс жасау үшін қандай факторлар қолайлы жағдай жасайды? Мұндай әрекеттерге бейім адамдардың қандай топтары бар?

Қазақстанның темір жол көлігінде жүктерді жымқыру проблемасы көбіне елдің Еуропа мен Азия арасындағы ірі транзиттік торап ретіндегі стратегиялық орналасуына байланысты тұрақты болып қалуда.

Қазақстан өсіп келе жатқан сұранысты қанағаттандыру үшін, әсіресе негізгі теміржол дәліздері бойында өзінің көлік инфрақұрылымын кеңейтуді жалғастыра отырып, көлік маршруттарында ұрлық және басқа да қылмыстар оқиғалары жиілеп кетті.

Бұл қылмыстар көлік компанияларының қаржылық тұрақтылығына әсер етіп қана қоймай, бүкіл аймақ бойынша жеткізу тізбегінің тиімділігін төмендетеді [39].

5-кестеде Тасымалданатын жүктердің көлеміне, ұрлау үрдістеріне, қауіпсіздік проблемаларына және ұрлықтың таралуындағы өңірлік айырмашылықтарға баса назар аударып, Қазақстанның темір жолдарында жүктерді ұрлаумен байланысты істердің ағымдағы жай-күйі туралы қысқаша ақпарат берілген.

Бұл факторлар Қазақстанның өз темір жол логистикасының қауіпсіздігін қамтамасыз етудегі бетпе-бет келіп отырған өзекті мәселелерін жиынтықта суреттейді. Осы тенденцияларды зерттей отырып, билік мәселенің ауқымын жақсы түсініп, қауіпсіздікті жақсарту, нормативтік-құқықтық базаны жетілдіру және ұрлықтың таралуын азайту үшін мақсатты шаралар қолдана алады.

5 кесте – Қазақстандағы теміржол көлігіндегі мүлікті ұрлаумен ағымдағы жағдайды талдау

Аспект	Толығырақ
Темір жол арқылы тасымалданатын жүктердің жалпы көлемі	2023 жылдың қаңтар-қазан айларында теміржол арқылы 344,7 млн тонна жүк тасымалданды, бұл 2022 жылмен салыстырғанда 1,3% - ға көп
Теміржол көлігінің жүк айналымы	Сол кезеңде жүк айналымы 271,3 млрд тонна-километрді құрады, бұл 2022 жылмен салыстырғанда 4,7% - ға артық
Ұрлық және қауіпсіздік мәселелері	Көлік инфрақұрылымының жақсарғанына қарамастан, ұрлық маңызды мәселе болып қала береді. 2023 жылы көлік полициясы жүк ұрлаудың көптеген жағдайларын тіркеді
Ұрлықтың кең таралған түрлері	Жүктерді ұрлау негізінен өнеркәсіптік тауарлар, азық-түлік және жабдық сияқты қымбат тауарларға қатысты. Ұрлық көбінесе жүк тиеу, түсіру кезінде немесе тауарларды тасымалдау кезінде болады.
Теміржол жүк тасымалы көлемін ұлғайту	Қазақстанның теміржол көлігі әлемдік саудада аса маңызды рөл атқаратындықтан, тасымалданатын жүктердің көлемі айтарлықтай өсті: 2014 жылғы 487 млрд тонна-километрден 2023 жылы 621 млрд тонна-километрге дейін.
Аймақтық бөлу	Алматы және Шымкент сияқты кейбір өңірлерде жүк айналымы жоғары, ал Абай және Ақмола сияқты облыстарда тасымал көлемі төмен, бұл осы өңірлерде ұрлық қаупіне әсер етеді.

Алдын алу мәселелері	Қазіргі заманғы бақылау жүйелерінің болмауы және кейбір станцияларда қауіпсіздік қызметкерлерінің жетіспеушілігі ұрлықтың тұрақты проблемасына ықпал етеді. Қауіпсіздік инфрақұрылымына көбірек инвестиция қажет.
Ұрлықтың логистикаға әсері	Ұрлық логистикалық компаниялардың қаржылық нәтижелеріне әсер етіп қана қоймайды, сонымен қатар сауданы бұзады және жеткізілімдерді кешіктіреді, бұл барлық салаларда тізбекті реакцияны тудырады.

2023 жылы Қазақстанда темір жол бойынша жүк тасымалының көлемі 2022 жылмен салыстырғанда 1,3% - ға өсті, ал жүк айналымы 4,7% - ға өсті. Бұл өсім теміржол көлігінің ел экономикасы үшін маңыздылығын растайды, сонымен бірге қауіпсіздіктің өсіп келе жатқан проблемасын көрсетеді.

Тасымалдау көлемінің ұлғаюына қарамастан, жүктерді ұрлау маңызды мәселе болып қала береді. Қылмыскерлер көбінесе өнеркәсіптік тауарлар мен бағалы техникаға бағытталған, бұл жоғары қаржылық қызығушылыққа байланысты. Мұндай қылмыстар көбінесе тиеу-түсіру процесінде немесе көлік қозғалысы кезінде, көлікті бақылау әлсіреген кезде орын алады [40].

Жоғары криминогендік белсенділіктің негізгі себептерінің бірі-кейбір жерлерде қауіпсіздіктің жеткіліксіздігі. Тасымалдау көлемі төмен кейбір аймақтарда күзет тапшылығы және қауіпсіздік инфрақұрылымы әлсіз. Сонымен қатар, қазіргі заманғы бейнебақылау және бақылау жүйелерінің болмауы қылмыс жасауға ықпал етеді.

Бұл мәселені шешу үшін қауіпсіздік инфрақұрылымын жақсартуға айтарлықтай инвестиция қажет. Жүктерді ұрлау тек материалдық зиян келтіріп қана қоймайды, сонымен қатар логистиканың кешігуіне әкеледі, бұл өз кезегінде ауыр экономикалық зардаптарға әкелуі мүмкін, әсіресе тасымалдау көлемінің өсуі жағдайында.

Соңғы жылдары Қазақстанда темір жол жүк тасымалының өсуі байқалады, бұл ұрлықпен байланысты қауіпсіздік проблемасын шиеленістіреді. Тасымалдау көлемін ұлғайту бақылауды күшейтуді және жүктерді қорғау үшін жаңа технологияларды қолдануды талап етеді. Бұған заманауи бейнебақылау жүйелерін орнату, бақылау әдістерін жақсарту және қызметкерлердің біліктілігін арттыру кіреді. Құқық қорғау органдары мен көлік компаниялары арасындағы үйлестіру оқиғаларға жедел әрекет ету және қылмыстарды тиімді тергеу үшін де қажет.

Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне сәйкес қылмысты жасыру үшін кәштерді немесе басқа құралдарды пайдалана отырып жасалған мүлікті ұрлағаны үшін қылмыстық жауаптылық көзделген. ҚР ҚК-нің 188-бабына сәйкес, мұндай қылмыстар үшін жаза үш жылға дейін бас бостандығынан айырылуы немесе істің мән-жайына байланысты одан да көп болуы мүмкін [20].

Сонымен қатар, қылмыскерлер көбінесе жалған құжаттарды пайдаланады немесе ұрлықты жасыру үшін көлік компаниялары қызметкерлерінің қатысуымен схемалар ұйымдастырады. Бұл сондай-ақ ҚР ҚК-нің басқа баптарына сәйкес айыппұлдар мен түрме мерзімдерін қоса алғанда, жазалау шаралары көзделген қылмыс болып табылады, мысалы, 385-бап (жалған құжаттарды, мөрлерді, мөрлерді, бланкілерді, почта төлемінің мемлекеттік белгілерін, мемлекеттік наградаларды қолдан жасау, дайындау немесе өткізу) [20].

Криминалистикалық әдістерді қолдана отырып, осы қылмыстарды мұқият тергеу құқық қорғау органдарына қылмыскерлерді анықтауға және болашақта мұндай әрекеттердің қайталануын болдырмауға көмектеседі.

Вагондар мен контейнерлердегі зақым немесе бұзу құралдарының іздері сияқты физикалық іздер жүк ұрлауды тергеуге және қылмыскерлердің жеке басын анықтауға көмектеседі. Жалған тауар-көлік жүкқұжаттары мен жүк декларацияларын қоса алғанда, құжаттық іздер қылмыстарды жасырудың дәлелі бола алады.

Қылмыскерлер ұрлықты жасыру үшін жалған жүкқұжаттарға, жалған мөрлерге немесе қолдан жасалған қолтаңбаларға жиі жүгінеді, бұл Қазақстан Қылмыстық кодексінің 385-бабына сәйкес келеді. Құжаттарды қолдан жасау немесе қылмыс жасау үшін жалған құжаттарды пайдалану жазаға, соның ішінде төрт жылға дейін бас бостандығынан айыруға әкелуі мүмкін. Егер мұндай жалған құжаттар ұрлықты жасыру үшін қолданылса, жаза одан да қатал болуы мүмкін [20].

Қылмыскерлер көбінесе жүктерді көлік құралдары арасында жылжыту немесе оларды оқшауланған жерлерде жасыру арқылы басқарады. Мұндай әрекеттер өзгертілген қаптама, тіркелген салмақтағы сәйкессіздіктер немесе көлік құралдарының іздері сияқты айқын белгілерді қалдыруы мүмкін. Егер мұндай дәлелдемелер Көлік құралдарын немесе қойма үй-жайларын тексеру кезінде табылса, кінәлілер Қазақстан Қылмыстық кодексінің 361-бабы бойынша қылмыс жасау немесе дәлелдемелерді жасыру мақсатында лауазымдық өкілеттіктерді теріс пайдалануды лауазымдық өкілеттіктерді теріс пайдалану ретінде саралайтын жауапкершілікке тартылуы мүмкін.

Теміржол көлігінде жүктерді ұрлау, әсіресе тасымалдау көлемінің ұлғаюына және қауіпсіздік проблемаларының өсуіне байланысты үлкен проблемаға айналуда. Қылмыскерлер әртүрлі тактикалық әдістерді қолданады, соның ішінде контейнерлерді бұзу, құжаттарды қолдан жасау және жүкті манипуляциялау. Бұл әдістерді қолдану тиімді ескерту мен жауап беруді қамтамасыз ету үшін құқық қорғау органдары мен көлік компаниялары тарапынан кешенді тәсіл мен ынтымақтастықты қажет етеді.

Бейнебақылау, GPS трекерлері және бақылау жүйелері сияқты заманауи технологиялар жүкті бақылау және қылмыскерлерді жылдам анықтау үшін өте маңызды. Бұл құралдар қауіпсіздікті арттырып қана қоймай, ұрлықты анықтауды жеңілдетіп, тергеуді едәуір жылдамдатады.

Алайда, көлік компаниясының қызметкерлері мен қылмыскерлер арасындағы келісім сияқты ішкі қауіптер әлі де үлкен алаңдаушылық туғызады. Мұндай жағдайлар тергеуді қиындатады және дәлелдемелерді табуды қиындатады, өйткені қылмысқа қатысы бар адамдар қылмыстың іздерін жасыруы немесе тергеу процесіне кедергі келтіруі мүмкін.

Қазақстан заңнамасы осы құқық бұзушылықтарға қарсы күрестің нақты тетіктерін көздейді. Ұрлық, жалған құжаттар және билікті теріс пайдалану туралы мақалалар кінәлілерді жауапқа тартуды қарастырады. Осы заңдардың орындалуы қылмыскерлер үшін тосқауыл болып табылады және көлік секторында тәртіпті сақтауға көмектеседі.

Бұл мәселені тиімді шешу үшін кешенді тәсіл қажет. Бұған қауіпсіздік инфрақұрылымын жаңарту, қызметкерлердің біліктілігін арттыру, озық технологияларды пайдалану және құқық қорғау органдары мен көлік компаниялары арасында тығыз ынтымақтастық орнату кіреді. Ұрлықты азайту және теміржол қауіпсіздігін жақсарту үшін қатаң қадағалау, есеп беруді арттыру және инновациялық тергеу әдістері қажет.

2. Темір жол көлігінде жүктерді ұрлауды тергеу ерекшеліктері

2.1 Жүктерді ұрлауды тергеудің бастапқы кезеңінің ерекшеліктері

Жүктерді ұрлауды тергеудің бастапқы кезеңі, әсіресе теміржол көлігінде, көлік жүйесінің ерекшелігін және қазіргі тергеу жағдайын ескеретін кешенді тәсілді қажет етеді.

Қылмыстық құқық бұзушылық туралы ақпарат түскеннен кейін жауап беру жылдамдығы дәлелдемелерді жедел жинау және тіркеу болып табылады. Әрекеттер неғұрлым тез басталса, сәтті ашылу мүмкіндігі соғұрлым жоғары болады. Құнды дәлелдерді жіберіп алмау үшін дәлелдемелерді жинауды және оларды мұқият бекітуді мүмкіндігінше тез бастау маңызды.

Қылмыс жасалған сәттен бастап тергеу әрекеттері басталғанға дейін аз уақыт өтсе, сәтті ашылу мүмкіндігі соғұрлым жоғары болады. Тергеу тобының әрекеттерінің жылдамдығы мен үйлесімділігі қылмыстың іздерін сақтауға, куәгерлерді анықтауға және іс үшін маңызды мәліметтерді жазуға мүмкіндік береді. Бұл жоғары үйлестіруді және қызметкерлердің қиын көлік маршруттары мен шектеулі уақыт жағдайында да дереу әрекет етуге дайын болуын талап етеді.

Қылмыстың криминалистикалық сипаттамасы әрбір жүк ұрлаудың өзіндік ерекшелігі бар, ол қылмыс жасау тәсілімен, ұрланған мүліктің сипатымен және оны тасымалдау шарттарымен анықталады. Мысалы, бұл контейнерді бұзу, жалған құжаттарды пайдалану немесе қауіпсіздік жүйелерін айналып өту үшін кәсіби дағдыларды ұрлау болуы мүмкін.

Мұндай бөлшектерді талдау тергеуге қылмыстың әдістері, себептері және орындаушылары туралы негізделген нұсқаларды ұсынуға көмектеседі. Мұндай қылмыстардың сипаттамаларын білу тергеушілерге күдіктілердің шеңберін дәл анықтауға, қылмыскерлердің іс-әрекетіндегі заңдылықтарды анықтауға және одан әрі құқық бұзушылықтардың алдын алуға мүмкіндік береді.

Теміржол көлігіндегі жүк ұрлығын тергеуді қиындататын факторлар осы жүйенің ерекшелігіне байланысты бірқатар объективті қиындықтарға тап болады.

Қазақстандағы теміржол жолдары кең аумақтарды қамтитын үлкен ұзындыққа ие. Бұл қылмыс болған жерді уақтылы анықтауда қиындықтар туғызады, әсіресе егер жүк жөнелтілімі бірнеше аймақтан өтсе [39].

Мысал ретінде Шығыс Қазақстан облысы Бесқарағай ауданының аумағында 2018 жылғы 15-16 ақпанға қараған түні № 154 "Астана-Семей" жолаушылар пойызында болған кезде ұрлық жасаған В.И. Снегиревтің қылмыстық ісін келтіруге болады. Жолаушылардың ұйықтап жатқанын пайдаланып, ол бірнеше жолаушыдан мүлікті жасырын ұрлап кетті.

1. № 7 купеде А. А. Токсамбаевадан құны 7 000 теңге тұратын "Nokia" маркалы ұялы телефонды ұрлап кетті.

2. № 6 купеде құны 70 000 теңге тұратын "Meizu" ұялы телефонын, құны 20 000 теңге тұратын "Nexus" планшетін және жалпы сомасы 95 000 теңгеге ақшасы мен құжаттары бар әмиянды С. А. Куцеваловадан ұрлап әкеткен.

3. № 12 плацкарт вагонында С. Т. Алдибековадан 40 000 теңгесі бар әмиян ұрланған.

Жалпы материалдық шығын 142 000 теңгені құрады. В. и. Снегирев қылмыс орындарынан жасырынған.

Тәулік бойы жұмыс істейтін көлік пойыздардың үздіксіз жүру кестесі қосымша тәуекелдерді тудырады, әсіресе түнде қылмыскерлер көру қабілеті төмен және күзет қызметкерлері аз болған кезде.

Сонымен, жүктерді ұрлау көбінесе түнгі уақытта, қызметкерлердің назары әлсіреген кезде және қылмыскерлерге байқамай жасырыну оңай болған кезде орын алады. Мысалы, қылмыскерлер шектеулі жарықтандыруды қолдана отырып, бағалы тауарлары бар вагондарды немесе жанармай цистерналарын аша алады.

Қылмыстық құқық бұзушылықтарды тергеу әдістемесі кезінде фактілер мен дәлелдемелерді бағалау** қылмыстық процестің маңызды бөлігі болып табылады. Бұл бағалаудың сапасы іс бойынша негізделген және заңды шешім қабылданатындығына байланысты. Қылмыстық тергеу контекстінде, оның ішінде Снегирев сияқты, шығарылған үкімнің заңдылығы мен заңдылығына кепілдік беру үшін бағалаудың белгілі бір кезеңдері мен принциптерін сақтау қажет.

Ең алдымен, тергеу үшін қандай фактілер маңызды екенін нақты анықтау қажет. Бұл жағдайда ҚР ҚК 188-бабы (Ұрлық) бойынша қылмыс жасау фактісі туралы айтылады. Бұл фактіні нақты қандай жағдайлар растайтынын анықтау маңызды.

Бұл фактілерге мыналар кіруі мүмкін: қылмыс жасау жағдайлары (мысалы, ұрлықтың орны, уақыты және тәсілі). Сотталушының жеке басы, оның қылмыстық құқық бұзушылыққа дейінгі және одан кейінгі мінез-құлқы. Жәбірленушінің мінез-құлқы және оның мүлкіне ықтимал зиян.

Дәлелдер әртүрлі болуы мүмкін және мыналарды қамтиды: заттай дәлелдемелер (мысалы, ұрланған заттар, оқиға орнындағы іздер және т.б.), құжаттар, жазбалар (мысалы, бейнебақылау камераларындағы жазбалар, хат-хабарлар), жәбірленушілердің, куәгерлердің айғақтары, сондай-ақ сотталушының өзі берген айғақтар, егер олар жүргізілген болса, криминалистикалық, психологиялық-психиатриялық сараптамалардың нәтижелері.

Әрбір дәлелдеме сотталушының құқықтарын бұзбай, заңға сәйкес алынуы керек. Барлық дәлелдер процедуралық нормаларға сәйкес алынуы керек екенін ескеру маңызды. Мысалы, егер дәлелдемелер заңды бұза отырып алынған болса (мысалы, сот рұқсатынсыз немесе тараптардың келісімінсіз), мұндай дәлелдемелер жарамсыз деп танылуы мүмкін. Дәлелдеменің рұқсат етілуін бағалау мыналарды тексеруді қамтиды: оны жинау кезінде іс жүргізу нормаларының сақталуы (мысалы, тінту, ұстау немесе жауап алу кезінде), қорғау құқығы және үнсіздік құқығы туралы нормалардың қолданылуы.

Тергеу барысында дәлелдемелерді жинап қана қоймай, олардың дұрыстығын бағалау қажет: куәгерлердің сенімділік дәрежесі, олардың

тәуелсіздігі және істің нәтижесіне ықтимал қызығушылық. Мысалы, ұрланған заттардың тұтастығы мен қауіпсіздігі, олардың мәлімделген қылмысқа сәйкестігі, нақты мәліметтерге сәйкестігі, ғылыми негізділігі.

Мүмкін болатын қателіктер немесе бұрмаланулар үшін әр дәлелге талдау жүргізу қажет. Қылмыс жасау фактісін анықтап қана қоймай, барлық маңызды жағдайларды анықтау маңызды. Бұл жағдайда нақтылау қажет:

- Снегирев ұрлықты дәл қалай жасады? Мысалы, қандай да бір құрал қолданылды ма, сол кезде біреу қасында болды ма және қылмыс орнынан қашуға тырысу болды ма?

- Жәбірленушіге келтірілген залал неде және оны құжатпен растауға бола ма (мысалы, ұрланған заттардың құнын бағалау)?

- Сотталушының қылмысқа алдын-ала дайындалғандығы туралы дәлелдер бар ма (мысалы, құлыптарды ашуға арналған құралдардың болуы)?

Жиналған барлық дәлелдер жиынтықта қарастырылуы керек. Бір дәлелдің екіншісін қалай қолдайтынын немесе керісінше жоққа шығаратынын түсіну маңызды. Мысалы, куәгерлердің айғақтары сотталушының өз айғақтарын растауы немесе жоққа шығаруы керек. Физикалық дәлелдер (мысалы, қылмыс орнындағы іздер) күдіктінің немесе жәбірленушінің айғақтарына сәйкес келуі керек. Сараптамалық қорытындылар басқа дәлелдемелермен жазылған оқиғаларды түсіндіруге немесе нақтылауға тиіс.

Фактілер мен дәлелдемелерді бағалау негізінде тергеуші (немесе сот) сотталушының кінәсі немесе кінәсіздігі туралы қорытынды жасауы керек.

Қорытындылардың негізделген және қисынды болуы, сондай-ақ қолданыстағы заңнамаға сәйкес болуы маңызды.

Қылмыстық процесте кінәнің толық дәлелденуін талап ететін "кінәсіздік презумпциясы" принципі бар. Егер дәлелдемелерді бағалау кезінде сотталушының кінәсіне күмән туындаса, олар оның пайдасына түсіндірілуі керек. Мысалы, егер дәлелдердің бірінде күмәнді сенімділік болса, оны айыптау үшін қолдануға болмайды.

Фактілер мен дәлелдемелерді бағалау заңдылыққа, сенімділікке, сондай-ақ дәлелдемелердің өзара байланысына назар аударуды қамтитын кешенді тәсілді қажет етеді. Бұл процесс қателіктердің ықтималдығын болдырмау және процестің барлық қатысушыларының, соның ішінде сотталушының құқықтарын қорғау үшін мүмкіндігінше объективті және егжей-тегжейлі болуы керек.

Владимир Иванович Снегирев Қылмыстық кодекстің 2 және 3-тармақтарының екінші бөлігінің 188-бабында көзделген қылмыс жасағаны үшін кінәлі деп танылсын және осы бап бойынша оған 2 (екі) жыл 6 (алты) ай мерзімге бас бостандығын шектеу түріндегі жаза тағайындалсын. В. И. Снегиревке қатысты белгіленсін. пробациялық бақылау және оған мынадай міндеттерді орындау жүктелсін: сотталған адамның мінез-құлқын бақылауды жүзеге асыратын уәкілетті мемлекеттік органның хабарламасынсыз тұрақты тұрғылықты жерін, жұмысын, оқуын өзгертпеу, пробациялық бақылаудың 9 органы айқындаған орындарға бармау, тіркеу және профилактикалық жұмыс жүргізу үшін ол белгілеген кесте бойынша келу.

Әр түрлі операциялар және көптеген адамдар жүк тасымалдау процесі көптеген кезеңдерді қамтиды: тиеу, тасымалдау, түсіру, құжаттарды рәсімдеу. Осы операциялардың әрқайсысына станция қызметкерлерінен бастап жүргізушілер мен экспедиторларға дейін әртүрлі қызметкерлер тобы қатысады. Бұл кінәлілерді анықтауды едәуір қиындатады, өйткені ондаған адамдар, соның ішінде мердігерлік ұйымдардың қызметкерлері жүкке қол жеткізе алады. Мысалы, егер жоғалу түсірілгеннен кейін анықталса, ұрлықтың қай кезеңде болғанын анықтау қиынға соғады: тиеу кезінде, жолда немесе қоймада [40].

Сонымен қатар, операциялардың ерекшеліктерін білетін және жабық аймақтарға қол жеткізе алатын көлік компанияларының қызметкерлері қылмыстарға жиі қатысады.

Мұндай факторлар тергеуге ерекше көзқарасты қажет етеді, соның ішінде бүкіл жүк тізбегін мұқият тексеру, маршрутты талдау және процеске қатысатын әртүрлі ұйымдармен өзара әрекеттесу.

Жүк ұрлығын тергеуде қылмысты ашуды ерекше қиындататын жағдайлар жиі кездеседі. Осындай жағдайлардың бірі – куәгерлердің немесе күдікті қылмыскерлер туралы ақпараттың болмауы болып келеді. Мысалы, ұрлық түнде адамдар көп емес станцияда немесе қызметкерлер мен жолаушылардың ешқайсысы қылмыс сәтін көрмеген кезде жасалуы мүмкін. Мұндай жағдайда тергеу оқиға болған жерді, іздерді және ілеспе құжаттаманы талдай отырып, оқиғаның суретін біртіндеп қалпына келтіруге тура келеді.

Мұндай жағдайларда тергеушілердің жедел бөлімшелермен тығыз қарым-қатынасы шешуші рөл атқарады. Тергеуші тергеудің заңды қыр-сыры мен әдістерін біле отырып, нұсқалар мен міндеттерді тұжырымдайды, Ал жедел уәкілдер оларды орындауда, адамдармен және құжаттармен жұмыс жасауда қажетті ақпаратты жинауға көмектеседі. Мысалы, жедел уәкілдер жүкке қол жеткізе алатын барлық қызметкерлерден сұхбат ала алады, жақын маңдағы станциялардағы бейнежазбаларды талдай алады немесе оқиға аймағындағы күдікті қозғалыстар туралы ақпарат сұрай алады [41].

Тығыз ынтымақтастық сонымен қатар тергеу барысында пайда болатын жаңа деректерге тезірек жауап беруге мүмкіндік береді. Мысалы, егер жедел уәкілдер куәгерді тапса немесе ұрланған заттарды тапса, тергеуші бұл ақпаратты жедел түрде жұмысқа қосады, әрі қарайғы тергеу барысын түзетеді.

Дәл осындай үйлесімділік пен рөлдердің нақты бөлінуі көбінесе куәгерлер жоқ және қылмыстың іздері аз болатын күрделі істерде шешуші болады.

Теміржол көлігіндегі жүктерді ұрлауды тергеу осы жүйенің ерекшелігіне байланысты бірқатар объективті қиындықтарға тап болады.

Ұсынылған мәтінде темір жол көлігіндегі қылмыстардың алдын алу қарастырылады, мемлекеттік, коммерциялық және қоғамдық ұйымдар қызметінің нақты түрлері жазылады. Онда теміржол көлігіндегі қылмыстық құқық бұзушылықтардың әртүрлі түрлері анықталған, соның ішінде:

Көлікпен байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтар: теміржол операцияларының сипатына тікелей байланысты қылмыстар, мысалы, жылжымалы құрамнан жүктерді ұрлау.

Ерекше емес қылмыстық құқық бұзушылықтар: теміржол көлігінің ерекшелігімен байланысты емес құқық бұзушылықтар, мысалы, мүлікке, жеке тұлғаларға, экономикалық қызметке немесе қоғамдық қауіпсіздікке қарсы қылмыстар.

Теміржол көлігіндегі қылмыстың алдын алудың мақсаты-осы себептер мен жағдайларды анықтау, жою немесе бейтараптандыру, қылмыстың алдын алудың кең Ұлттық Стратегияларына сәйкес [42, б.55].

Бұл қызмет әртүрлі ұйымдар мен жеке тұлғалар арасындағы үйлестіруді талап етеді және теміржол көлігі секторына тән реттеу шараларын талап етеді 2-сурет.

2 сурет – Темір жол көлігінде жасалатын қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алу мәселелерін нормативтік реттейтін ҚР заңнамасына өзекті жалпылау

Мұндай күш-жігер теміржол көлігімен байланысты қылмыстардың санын азайтып қана қоймайды, сонымен қатар жалпы және салалық мәселелерді шеше отырып, қылмыстың алдын алудың жалпы ұлттық стратегияларына ықпал етеді.

Қазақстан Республикасында құқық қорғау органдары көліктегі ұрлықпен байланысты қылмыстарды тергеудің бірнеше әдістерін қолданады, соның ішінде криминалистикалық сараптамаларды, жауап алуды, қылмыс орындарын тексеруді және дәлелдемелерді талдауды қолдану. Алайда, осы саладағы айтарлықтай күш-жігерге қарамастан, тергеудің жалпы тиімділігін төмендететін белгілі бір кемшіліктер бар.

Тергеудің негізгі әдістерінің бірі-оқиғаның егжей-тегжейін анықтауға және қылмыскерлерді анықтауға мүмкіндік беретін баллистикалық, криминалистикалық, автотехникалық және басқа да сараптама түрлерін қоса алғанда, сараптама жүргізу.

Алайда, Қазақстанда кейбір сарапшылардың, әсіресе мамандандырылған салаларда біліктілігінің жеткіліксіздігі проблемасы бар, бұл тергеу процесінде дұрыс емес нәтижелерге немесе кідірістерге әкелуі мүмкін. Кейбір жағдайларда құқық қорғау органдары зертханалардың жеткіліксіз жабдықталуына тап болады, бұл сонымен қатар дәлелдемелерді талдау процесін баяулатады.

Тергеуші оқиға болған жерді мұқият тексеріп, дәлелдер мен жағдайларды жазып алуға міндетті. Алайда, нақты тәжірибеде тексерулер көбінесе Үстірт немесе белгіленген нормаларды бұза отырып жүргізіледі, бұл қылмыстың барлық іздерін анықтауға мүмкіндік бермейді.

Бұл, әсіресе, жұмыс көлемі өте үлкен және тергеу уақыты шектеулі ірі көлік тораптарына немесе аралық станцияларға қатысты. Мұндай олқылықтар тергеуде маңызды дәлелдердің (мысалы, бақылау камераларындағы бейнежазбалар) пайдаланылмауына әкелуі мүмкін. Теміржол көлігінен мүлікті ұрлауды тиімді тергеу және Қазақстанда көлік инфрақұрылымының жалпы қауіпсіздігін арттыру үшін жаңа тәсілдерді енгізу және қолданыстағы әдістемелерді жетілдіру қажет.

Тасымалдау көлемінің өсуі, технологиялардың қарқынды дамуы және қылмыстардың сипатының өзгеруі аясында тергеу әдістерін бейімдеу және қылмыстарды тиімдірек анықтауға және алдын алуға көмектесетін инновациялық шешімдерді қолдану маңызды.

Ұрлықты тергеудің тиімділігін арттырудың негізгі әдістерінің бірі-барлық кезеңдерде тасымалдау процестерін бақылауға және бақылауға мүмкіндік беретін заманауи технологияларды енгізу. Бұған бейнебақылау жүйелері, қозғалыс сенсорлары, жүктерді бақылау жүйелері және басқа технологиялар кіреді [43, б.28].

Заманауи бейнебақылау жүйелері теміржол ұрлығын тергеудің қуатты құралы бола алады. Камераларды негізгі нүктелерге — станцияларға, пойыздарға және қойма аумақтарына орнату арқылы қылмыскерлерді анықтау ықтималдығын едәуір арттыруға болады.

Бұл жүйелердің оқиғаларға жедел жауап беруге мүмкіндік беретін нақты уақыттағы деректерді талдау бағдарламаларымен біріктірілуі маңызды.

2020 жылғы 9 маусымда Қарағанды қаласының № 2 Октябрь аудандық сотында қаралған № 3572-20-00-1/19 қылмыстық істі талдау кезінде темір жол көлігіндегі ұрлықты зерттеу үшін маңызды бірнеше негізгі аспектілерді бөліп көрсетуге болады.

Сотталушы И. В. Смоленков ҚР ҚК 188-бабы 3-тармағының 3-бөлігі бойынша білікті ұрлық жасады деп айыпталды (қоймаға заңсыз кіріп, бөтеннің мүлкін жасырын ұрлау) [20]. Ол вагон жөндеу депосының аумағынан 890 кг металл сынықтарын (жүк вагондарының жарамсыз қосалқы бөлшектерін) ұрлап

кетті. Келтірілген материалдық шығын 70 754 теңге 11 тиынды құрады. Қылмыс төтенше жағдайда жасалды, бұл ауырлататын жағдай.

Істің мысалы теміржол көлігіндегі ұрлықтың әдеттегі криминалистикалық белгілерін көрсетеді:

- Қылмыс жасау тәсілі: қоршауды еңсеру арқылы депоның қорғалатын аумағына кіру, вагонды ашу және ұрланған мүлікті жылжыту.
- Қол сұғу объектісінің түрі: қабылдау пункттеріне тапсыру үшін құндылығы бар металл сынықтары.
- Деректі және материалдық іздер: оқиға болған жерді тексеру хаттамасы, куәгерлердің айғақтары және бақылау өлшеу актісі.
- Қылмысты жасыру жағдайлары: автокөлікті пайдалану және металл сынықтарын қабылдау пунктінде мүлікті құжаттарсыз сату.

Сотталушының іс-әрекеттерінің біліктілігі ҚР ҚК 188-бабы 3-тармағының 3-бөлігі бойынша (қоймаға заңсыз кіріп ұрлық) негізделген деп танылды. Маңыздысы, мақала жазаның ауырлығын арттыратын төтенше жағдай сияқты ауырлататын жағдайларды ескереді [20].

Сот Смоленковты кінәлі деп тауып, пробациялық бақылаумен 2 жыл 6 айға бас бостандығын шектеу жазасын тағайындады, бұл жеңілдететін жағдайларды ескеретін адамгершілік тәсілдің мысалы: жас баланың болуы және жасаған ісіне өкіну.

Бұл іс теміржол көлігінде жүктерді ұрлаудың типтік схемаларын бейнелейді, оларды тергеу және заңнама нормаларын қолдану ерекшеліктерін анықтайды. Мұндай істерді талдау:

1. Ұрлықтың негізгі сот-медициналық белгілерін анықтаңыз.
2. Ауырлататын және жеңілдететін жағдайлардың біліктілік пен жазаға әсерін бағалау.
3. Күзетті күшейтуді және бақылау жүйесін жаңғыртуды қоса алғанда, алдын алу шараларын жетілдіру жөнінде ұсыныстар әзірлеу.

Бұл мысалды зерттеуге қосу көлік ұрлау саласындағы құқық қолдану тәжірибесін жақсы түсінуге және осы саладағы қылмыстарға қарсы күрестің тиімділігін арттыру бойынша ұсыныстар жасауға көмектеседі.

Теміржол ұрлығының алдын алу оларды тергеу сияқты маңызды. Тиімді профилактика ерте ескерту жүйелерін енгізуді және мұндай қылмыстардың құқықтық салдары туралы жұртшылықтың хабардарлығын арттыруды талап етеді. Қауіпсіздік шаралары мен ұрлық жазаларына арналған белсенді ақпараттық науқан қылмыстық құқық бұзушылықтардың айтарлықтай төмендеуіне ықпал етуі мүмкін.

Азаматтарды олардың құқықтары мен міндеттері туралы оқытуға, сондай-ақ оларды қол жетімді қорғау шаралары мен ұрлықтың заңды салдары туралы хабардар етуге бағытталған іс-шараларды ұйымдастыру маңызды.

Қазақстанда теміржол көлігіндегі ұрлықты тергеу әдістерін жетілдіру жаңа технологияларды енгізуді, әртүрлі ведомстволар арасындағы үйлестіруді жақсартуды, құқық қорғау органдары қызметкерлерінің біліктілігін арттыруды және алдын алу шараларын белсенді қолдануды талап етеді. Бейнебақылау,

жүктерді бақылау жүйелері, бетті тану және құқық қорғау органдары мен көлік компаниялары арасында жақсартылған ақпарат алмасу сияқты технологиялар тергеу тиімділігін едәуір арттырып, болашақ қылмыстардың алдын алуға көмектеседі.

Бұл шаралар Қауіпсіз көлік ортасын құруға және құқық қорғау органдарының теміржол ұрлығымен күресу қабілетін арттыруға ықпал етеді. Алайда, жауап алу тергеу процесінің маңызды бөлігі болып қала береді және Қазақстан осы міндетті орындау үшін құқық қорғау органдарының қызметкерлерін тиісті түрде даярлауда қиындықтарға тап болады.

Тиісті дайындықтың болмауы бұл әдістің тиімділігін төмендетуі мүмкін, өйткені көптеген күдіктілер мен куәгерлер, әсіресе теміржол секторында, өз құқықтарын толық түсінбеуі мүмкін. Бұл көбінесе тергеудің Жалпы тиімділігін төмендетіп, куәгерлердің айғақтарын дұрыс бағаламауға немесе дұрыс түсіндірмеуге әкеледі.

Жүктерді бақылау жүйелері мен қауіпсіздік камералары сияқты заманауи технологиялар тергеу тиімділігін едәуір арттыра алады. Алайда, бұл жүйелер Қазақстанның барлық көлік тораптарында толық енгізілмеген, бұл бұзушылықтарды тез анықтау және қылмыстардың алдын алу мүмкіндіктерін шектейді. Көптеген теміржол ұрлықтары технологиялық ресурстардың жетіспеуіне байланысты ашылмаған күйінде қалады.

Негізгі проблемалардың бірі-әртүрлі құқық қорғау органдары мен көлік қызметтері арасындағы үйлестірудің әлсіздігі, бұл қылмыстарға жедел әрекет етуді қиындатады. Мысалы, ұрлық бойынша тергеу көбінесе кешіктіріледі, өйткені ведомстволар жедел ақпарат алмасуға қабілетсіз және тасымалдау процесінде қылмыстың алдын алуға жеткіліксіз көңіл бөлінеді.

2023 жылы Қазақстанның көлік полициясы теміржол вокзалдарында ұрлық сериясын ашты, онда бейнежазбаларға қол жеткізу проблемалары мен тергеудегі кідірістер бірнеше құқық бұзушының уақытында ұсталмауына әкелді. Сонымен қатар, кейбір тергеулер негізгі дәлелдердің дұрыс құжатталмағанын көрсетті, бұл айыптауды мүмкін етпеді немесе күдіктілерді ақтауға әкелді.

Қазақстанда көлік ұрлығын тергеу әдістері мен құралдарының болуына қарамастан, кейбір олқылықтар мен сәйкессіздіктер бұл күш-жігердің тиімділігіне кедергі келтіруде.

Бұл проблемаларға кейбір сарапшылардың біліктілігінің жеткіліксіздігі, әртүрлі ведомстволар арасындағы үйлестірудің әлсіздігі және заманауи технологияларды шектеулі пайдалану жатады. Бұл проблемаларды шешу Қазақстанның теміржол көлігіндегі ұрлықты тергеудің жалпы тиімділігін арттыру үшін маңызды мәнге ие болып келеді.

Тергеулердің тиімділігін арттыру үшін құқық қорғау органдарын даярлауды жақсарту, технологиялық жүйелерді жетілдіру және ведомстволар арасындағы өзара іс-қимылды күшейту талап етіледі.

Сонымен, жүктерді ұрлау көбінесе түнгі уақытта, қызметкерлердің назары әлсіреген кезде және қылмыскерлерге байқамай жасырыну оңай болған кезде орын алады. Мысалы, қылмыскерлер шектеулі жарықтандыруды қолдана

отырып, бағалы тауарлары бар вагондарды немесе жанармай цистерналарын аша алады.

6 кесте – Тергеудің негізгі кезеңдері

Тергеу кезеңі	Тергеушілердің әрекеттері	Қолданылатын әдістер мен құралдар	Маңызды аспектілер
1. Қылмыс туралы хабарлама алу	- Мүлікті ұрлау туралы хабарламаны тіркеу	- Жәбірленушілерден (жүк жөнелтушілерден, теміржол компанияларының өкілдерінен) сауалнама	- Ұрлықтың мән-жайын анықтау (оқиғаның күні, уақыты, орны)
2. Оқиға орнын тексеру	- Оқиға орнына бару (теміржол вокзалы, вагон).	- Оқиға орнының фотофиксациясы. - Саусак іздерін алу.	- Зақымдануларды және бұрмалау іздерін тіркеу. - Пломбалар мен жабындылар жағдайын тексеру.
3. Күдіктілер шеңберін анықтау	- Жүкке рұқсаты бар тұлғалар шеңберін анықтау.	- Станция қызметкерлерінен, жүргізушілерден, күзетшілерден жауап алу. - Бейнебақылауды қолдану	- Қызметкерлерге немесе бөгде адамдарға күдік.
4. Бейнежазбалар мен куәліктерді талдау	- Бақылау камераларынан бейнежазбаларды тексеру.	- Бақылау камераларынан жазбаны пайдалану. - Адамдар мен көлік құралдарының қозғалысын анықтау.	- Қылмысқа қатысушылардың уақытын, әдістерін және ықтимал қатысушыларын белгілеу.
5. Сот сараптамаларын қолдану	- Табылған іздер мен заттар бойынша сараптама тағайындау.	- Сот-медициналық сараптама (құралдарды анықтау, ашылған анықталған уақыты)	- Құжаттардың түпнұсқалығын тексеру (мысалы, жүкқұжаттар).
6. Фоторобот немесе эскиздер жасау	- Айғақтар негізінде қылмыскердің фотороботын жасау.	- Фотороботты құрастыру үшін куәгерлердің айғақтарын пайдалану.	- Қылмыскерді табу үшін алынған сипаттамаларды пайдалану
7. Ұрланған мүлікті өткізу арналарын анықтау	- Ұрланған жүктерді таратудың ықтимал арналарын анықтау.	- Сату орындарын бақылау (қара базарлар, қоймалар). - Сынақтық сатып алуларды жүргізу.	- Кеден және құқық қорғау органдарымен өзара іс-қимыл
8. Қылмыскерлермен байланыс орнату	- Қылмыскерлер мен қылмысқа қатысушылар арасындағы байланыстарды тексеру.	- Сауалнамалар, қаржылық ағындарды талдау және күдіктілер арасындағы байланыстар.	- Ұйымдасқан топтарды немесе фирмаларды анықтау.

Теміржол көлігінен бөтеннің мүлкін ұрлауды тергеу әдістемесі қылмысты тиімді ашу және ұрланған мүлікті қайтару үшін жүйелі тәсілді және барлық қажетті кезеңдерді нақты сақтауды талап етеді [44, б.47].

Тергеудің негізгі кезеңдерін, тергеушілердің әрекеттерін, қолданылатын әдістерді және тергеу кезінде ескеру қажет маңызды аспектілерді қарастырайық. Процесті суреттеу үшін 6-кестеде көрсетуге болады, ол тергеудің негізгі кезеңдерін, олардың ерекшеліктерін, қолданылатын әдістерді және маңызды екпіндерді көрсетеді.

Тергеу жәбірленушілерден келетін ұрлық туралы хабарламаны тіркеуден басталады. Бұл жүк жөнелтушілер, жүк алушылар немесе теміржол компанияларының өкілдері болуы мүмкін, олар жүктің жетіспеушілігін, мүліктің зақымдануын немесе құқық бұзушылықтың басқа белгілерін анықтады. Осы кезеңде мәлімдемеде көрсетілген барлық деректерді: оқиғаның нақты орны мен уақытын, жүктің сипаттамасын, қаптаманы, зақымдану сипатын тіркеу маңызды.

Өтінішті тіркегені үшін заңды жауапкершілік уәкілетті органдарға (полиция, тергеу комитеті) жүктеледі. Кейінгі тергеудің тиімділігі осы кезеңде жиналған ақпараттың дәлдігі мен толықтығына байланысты.

Хабарламаны алғаннан кейін тергеуші оқиға орнына жедел барады. Мұнда теміржол вагондарын, контейнерлерді, қоймаларды немесе басқа объектілерді тексеру жүргізіледі. Сияқты белгілерді бекітуге ерекше назар аударылады:

- құлыптардың, пломбалардың, вагон қақпақтарының зақымдануы;
- бұзу іздері (сызаттар, іздер);
- қалған заттар (құралдар, киім).

Бұл кезеңде фотосурет, бейнетүсірілім қолданылады және оқиға орнының сызбалары жасалады. Қылмыспен байланысты болуы мүмкін барлық мәліметтер құжатталған.

Жиналған дәлелдемелер мен қылмыстың мән-жайлары негізінде тергеуші ұрлыққа қатысы бар адамдар тобын анықтайды. Күдіктілердің негізгі санаттарының ішінде:

- теміржол станцияларының қызметкерлері (бастықтар, операторлар);
- міндеттеріне жүктердің қауіпсіздігін бақылау кіретін күзет қызметкерлері;
- объектілерге қол жеткізе алатын жүргізушілер, тасымалдаушылар, экспедиторлар.

Қатысушы тұлғаларды дәл анықтау үшін кезекшілік кестелері, жүктерді тасымалдау маршруттары туралы ақпарат, сондай-ақ өткізу пункттерінен алынған деректер пайдаланылады.

Заманауи технологиялар бейнебақылауды тиімді пайдалануға мүмкіндік береді. Теміржол вокзалдарында, вагондарда немесе жол бойында орнатылған камералар маңызды құрал болып табылады.

Бейнебақылау жүйелерімен түсірілген бейнежазбаларды талдау қылмыстарды тергеуде маңызды рөл атқарады, әсіресе көлік ұрлығына қатысты. Теміржол вокзалдарында, пойыздарда және басқа инфрақұрылым нысандарында орнатылған заманауи камералар апаттарды тез және дәл тергеуге көмектесетін құнды ақпарат бере алады [45]. Бейнежазбалардың негізгі артықшылықтары келесі аспектілерді қамтиды:

Қылмыстың нақты уақыты мен орнын белгілеу бейнежазбалар қылмыстың нақты уақытын, сондай-ақ оның орнын анықтауға көмектеседі.

Бұл әрі қарай талдау үшін өте маңызды, өйткені бірнеше минуттың өзі қылмысты ашуда шешуші рөл атқаруы мүмкін. Уақыт тергеушілерге оқиғалардың хронологиясын жасауға көмектеседі, бұл өз кезегінде басқа белгілерді табуға немесе күдіктілердің алибиін растауға әкелуі мүмкін. Мысалы, теміржол вокзалдарындағы ұрлықты тергеу кезінде пойыздың қозғалысын немесе платформадағы әрекеттерді түсіретін камералардан алынған бейнелер қылмыстың қай уақытта жасалғанын дәл көрсете алады, бұл күдіктілер шеңберін шектеуге мүмкіндік береді.

Қызметкерлердің немесе бөгде адамдардың күдікті әрекеттерін тіркеу бейнебақылау көлік компаниялары қызметкерлерінің де, бөгде адамдардың да күдікті әрекеттерін анықтай алады.

Мысалы, камералар жүктерді дұрыс пайдаланбауға мүмкіндік беретін немесе контейнерлерді немесе вагондарды рұқсатсыз ашу сияқты күдікті әрекеттерге қатысатын жұмысшыларды тіркей алады. Сондай-ақ, бейнежазбалар олар болмауы керек жерлерде жүрген бөгде адамдарды жазып алуы мүмкін, бұл қылмысқа дайындықты немесе ұрлықтың өзін көрсетуі мүмкін. Мұндай дәлелдер тергеу барысында дәлелдемелерді жинау кезінде шешуші болуы мүмкін.

Күдіктілердің фотосуреттерін одан әрі анықтау үшін алу бейнежазбалардың тағы бір маңызды аспектісі-күдіктілердің нақты суреттерін алу мүмкіндігі [46].

Мысал ретінде 2020 жылғы 30 маусымда Қарағанды қаласы Октябрь ауданының № 2 аудандық сотында қаралған № 3572-20-00-1/7 қылмыстық істі қарастырайық. Бұл іс қызметтік жағдайын, жалған құжаттар мен техникалық құралдарды пайдалана отырып, жүкті топтық ұрлаудың ерекшеліктерін көрсетеді.

Қылмысты құрамына "Қазақстан Темір Жолы" АҚ қызметкерлері мен "ӘТЖК" АҚ күзетшілері кіретін адамдар тобы жасады. Алдын ала сөз байласу арқылы олар Қарағанды-Сұрыптау станциясында екі ұрлық жасады: 2019 жылғы 6 желтоқсанда 75 қорап Бадам және 2019 жылғы 10 желтоқсанда 84 қорап. Жалпы шығын 1 242 259 теңгені құрады.

Қылмыскерлер келесі әдістерді қолданды:

* Вагондарға заңсыз кіру, пломбаларды бүлдірмей бекіту құрылғыларын ашу.

* Жүкті манипуляциялау: автомобильдерге шамадан тыс жүктеу және заңсыз схемалар арқылы одан әрі іске асыру.

* Құжаттаманы бұрмалау: жалған шот-фактуралар арқылы ұрлық іздерін жасыру және есептілікті бұрмалау.

Тергеудің маңызды элементі қазіргі заманғы сот-медициналық әдістерді қолдану болды, соның ішінде:

1. Техникалық құралдар: бейнекамералардан жазбаларды талдау, ұрланған жүк тасымалданған Көлік құралдарын тексеру.

2. Дәлелдемелерді жинау және тіркеу: оқиға орындары мен көлік құралдарын тексеру хаттамалары, ұрланған қораптарды алу.

3. Куәгерлер мен күдіктілерден жауап алу, айғақтарды сол жерде нақтылау.

4. Дәлелдемелерді сәйкестендіру: қораптардағы бірегей сәйкестендіру кодтары ұрланған тауар мен сотталушылар арасындағы байланысты растайтын негізгі дәлелдерге айналды.

Сотталушылардың іс-әрекеттері ҚР ҚК-нің 188-бабы, 1, 3-тармағының 2-бөлігі және 188-бабы, 2-тармағының 3-бөлігі бойынша сараланды, бұл қоймаға заңсыз кірген адамдар тобының бөтен мүлікті ұрлауына сәйкес келеді. Сот ауырлататын жағдайларды (қылмыстардың топтық сипаты, елеулі залал) және жұмсартатын (өкіну, зиянды өтеу) жағдайларды қарастырды.

Бұл іс ұрлықтың криминалистикалық сипаттамасы үшін маңызды келесі аспектілерді атап көрсетеді:

* Мұндай қылмыстардың алдын алу үшін құқық қорғау органдары мен көлік компаниялары арасындағы үйлестіруді күшейту қажеттілігі.

* Ұрлықты анықтау және алдын алу үшін бейнебақылау және қол жеткізуді басқару жүйелері сияқты заманауи технологияларды қолданудың маңыздылығы.

* Қызметкерлердің қылмысқа қатысу қаупін азайту үшін қызметкерлерді жүйелі түрде тексеру мен бақылауды қоса алғанда, алдын алу шараларының рөлі.

Мұндай талдау сонымен қатар белгілі бір құралдарды қолданатын адамдардың белгілі бір топтарын көрсете алатын оқиға орнында іздерді табуға көмектеседі.

Қылмыс жасаудың уақыт шеңберін анықтау криминалистикалық сараптама қылмыстың жасалған уақытын дәл анықтауға мүмкіндік береді. Бұл саусақ іздері, қан іздері немесе белгілі бір уақыт сипаттамаларына ие болуы мүмкін басқа материалдар сияқты іздерді анықтауға байланысты болуы мүмкін.

Мысалы, ашылған құлыпта қалған саусақ іздерін температура немесе ылғалдылық сияқты қоршаған ортаға әсер ету белгілерін ескере отырып талдауға болады, бұл дәлірек уақыт шеңберін орнатуға көмектеседі. Бұл сондай-ақ күдіктілердің алибиін растауға немесе жаңа куәгерлерді анықтауға көмектеседі.

Табылған дәлелдер мен күдіктілер арасында байланыс орнату криминалистикалық сараптама сонымен қатар күдіктілер мен қылмыс орнында табылған материалдар арасында байланыс орнатуда маңызды рөл атқарады.

Мысалы, құлыптарды ашу үшін пайдаланылған құралдардың іздері күдіктілердің құралдар немесе киім сияқты жеке заттарына байланысты болуы мүмкін.

Қылмыс орнында табылған саусақ іздерін мәліметтер базасымен салыстыруға болады, бұл қылмыскердің жеке басын анықтауға немесе оны басқа қылмыстармен байланыстыруға мүмкіндік береді. Сараптаманың бұл аспектісі дәлелдемелер базасын құрудағы маңызды кезең болып табылады және құқық қорғау органдарына ықтимал күдіктілермен тиімді жұмыс істеуге мүмкіндік береді [47].

Осылайша, материалдық дәлелдерді мұқият талдауға негізделген сот сараптамасы теміржол ұрлығын тергеудің ажырамас бөлігі болып табылады. Бұл оқиғаларды қалпына келтіріп қана қоймай, күдіктілер мен қылмыс арасындағы нақты байланыстарды орнатуға мүмкіндік береді, бұл қылмысты сәтті ашу мүмкіндігін едәуір арттырады.

Сараптаманы сертификатталған мамандар жүргізеді, оның нәтижелері іс материалдарына енгізіледі.

Егер күдіктілерді көрген куәгерлер болса, олардың айғақтары маңызды ақпарат көзіне айналады. Олардың көмегімен жасалған фоторобот қылмыскерлерді іздеу процесін тездетуі мүмкін.

Ол үшін күдіктінің бетін жоғары дәлдікпен қайталауға мүмкіндік беретін заманауи цифрлық модельдеу бағдарламалары қолданылады.

Теміржол көлігінен ұрлауды тергеудің негізгі кезеңдерінің бірі ұрланған мүлікті сату жолдарын анықтау болып табылады. Ұрлықты сәтті тергеу қылмыскердің жеке басын анықтап қана қоймай, ұрланған тауарлардың қайда және қалай сатылатындығын бақылауды қажет етеді. Бұл ұрланған мүлікті сатудың барлық ықтимал арналарын қадағалауға бағытталған кешенді күш-жігерді қамтиды.

Ұрланған сатудың ең айқын орындарының бірі-қара базар. Бұл заңсыз нарықтар көбінесе Қылмыстық жолмен сатып алынған тауарларды сатады, бұл тауарларды дәстүрлі бақылаусыз сатуға мүмкіндік береді [48]. Қара нарық деректерін тергеуге қосу құқық қорғау органдарына әлеуетті сатып алушылар мен сатушылар туралы түсінік алуға көмектеседі. Мысалы, егер мұндай нарықтарда әдетте теміржол арқылы тасымалданатын тауарлар пайда болса, бұл маңызды Ілмек болуы мүмкін. Жергілікті құқық қорғау органдарымен ынтымақтастық өте маңызды, өйткені оларда осы нарықтардың орналасуы және негізгі қайраткерлер туралы ақпарат болуы мүмкін.

Ұрлық жасалғаннан кейін қылмыскерлер ұрланған заттарды көбінесе рұқсат етілмеген қоймаларда немесе уақытша сақтау орындарында жасырады. Оларға реттелмейтін бөлмелер, гараждар немесе ангарлар кіруі мүмкін, мұнда тауарлар сатып алушы табылғанға дейін сақталады. Мұндай қоймаларды анықтау қиын, өйткені олар жиі жасырылады немесе қысқа мерзімді сақтау үшін қолданылады. Осы мекемелерге қарсы жүргізілген тергеулер құқық қорғау органдарынан қылмыскерлермен ықтимал байланыс орнатуды және кеңірек қылмыстық схемаларға қатысты дәлелдер жинауды талап етеді [49, б. 5].

Соңғы жылдары Интернет пен әлеуметтік медиа ұрланған заттарды сатудың танымал құралдарына айналды. OLX, Avito және арнайы форумдар сияқты платформаларды қылмыскерлер ұрланған мүлікті, соның ішінде электрониканы, құралдарды, сәнді заттарды және автокөлік бөлшектерін жарнамалау үшін кеңінен пайдаланады. Сонымен қатар, Facebook және Instagram сияқты әлеуметтік медиа, сондай-ақ Telegram сияқты хабар алмасу қосымшалары ұрланған заттар туралы ақпаратты тез таратуға мүмкіндік береді. Осы цифрлық платформаларды бақылау заңдылықтарды анықтау және заңсыз транзакциялардың жолын кесу үшін өте маңызды.

Тергеу осындай онлайн платформаларды бақылауды, сондай-ақ хабарландыруларды талдау және күдікті сатушыларды анықтау үшін Бағдарламалық құралды пайдалануды қамтуы маңызды. Сандық іздер мен интернеттегі белсенділікті талдауды қолдану құқық қорғау органдарына қылмыскерлер, дәлелдер мен күдіктілер арасындағы байланысты табуға көмектеседі.

Осылайша, теміржол ұрлығын тергеу ұрланған тауарлардың көптеген арналарын, соның ішінде қара базарларды, заңсыз қоймаларды және интернет-ресурстарды жан-жақты талдауды қажет етеді. Осы арналарды бақылау үшін заманауи технологияларды қолдану және әртүрлі құқық қорғау органдары мен жеке компаниялар арасындағы тығыз ынтымақтастық қылмыстың осы түріне қарсы күрестің тиімділігін едәуір арттыра алады.

Бұл бағыттағы жұмыс Экономикалық қылмыстарға қарсы күрес бөлімшелерімен бірлесіп жүргізіледі. Тергеушілер күдіктілердің ықтимал сыбайластарын анықтау үшін телефон қоңырауларын, хат алмасуды, байланыс шеңберін талдайды. Егер іс ұйымдасқан қылмыстық топпен байланысты болса, жедел жұмыс әдістері қолданылады :бақылау, жалған агенттерді енгізу, күдіктілердің қозғалысын бақылау [50].

Тергеудің соңғы кезеңі барлық жиналған деректерді заңнама талаптарына сәйкес ресімдеу болып табылады. Теміржол ұрлығымен байланысты қылмыстарды тергеу кезінде шешуші рөл атқаруы мүмкін негізгі дәлелдер әртүрлі материалдық және құжаттық дәлелдер болып табылады.

Бұл элементтердің әрқайсысы тергеуге оқиғаның көрінісін қалпына келтіруге ғана емес, сонымен бірге кінәлілерді анықтауға, сондай-ақ олардың қылмысқа қатысы бар екенін дәлелдеуге көмектеседі. Тергеу барысында қандай дәлелдерді қолдануға болатынын қарастырыңыз.

Ұрлықты тергеудің алғашқы қадамдарының бірі-оқиға болған жерді тексеру, ол хаттама түрінде құжатталған. Бұл хаттама оқиға орнында анықталған барлық мәліметтерді, соның ішінде іздерді, зақымдануларды, объектілердің орналасуын және басқа да маңызды жағдайларды жазатын негізгі дәлел болып табылады.

Оқиға орнын тексеру хаттамасы бұзу әдісі, қылмыскерлердің іздері және басқа да дәлелдер сияқты фактілерді анықтауға көмектеседі. Хаттама неғұрлым егжей-тегжейлі жасалса, оқиғалардың хронологиясын одан әрі қалпына келтіру және одан әрі тергеу жүргізу оңайырақ болады.

Жиналған дәлелдерді талдауда сот сараптамасы шешуші рөл атқарады. Істің мән-жайына байланысты әртүрлі сараптамалар жүргізілуі мүмкін: құралдардан қалған іздерді тексеруден бастап химиялық және биологиялық зерттеулерге дейін.

Бұл сараптамалардың нәтижелері қылмыстың уақыты мен әдістерін дәлірек анықтауға, сондай-ақ табылған іздер мен күдіктілер арасында байланыс орнатуға мүмкіндік береді. Мысалы, саусақ ізіне негізделген сараптама қылмыскердің жеке басын дәл көрсете алады, ал қару-жарақ немесе құрал-саймандардың іздерін талдау бұзудың қалай болғанын көрсете алады.

Қылмыс жасалғанға дейін, одан кейін немесе одан кейін болған оқиғаларды қалпына келтіруге көмектесетін куәгерлердің айғақтары да маңызды.

Мысал ретінде 2022 жылғы 28 желтоқсандағы сот талқылауын келтіруге болады, Шығыс Қазақстан облысы Глубокое аудандық сотында ҚР ҚК 1-бөлігінің 188-бабы бойынша ұрлық жасады деп айыпталған Игорь Иванович Тағаевтың ісі қаралды [20]. Қылмыс 2022 жылдың 26 қазанында сотталушы Л. Н. Залесныйға тиесілі 100 000 теңгелік металл вагонетканы ұрлап әкеткен кезде жасалды.

Тағаев бақтың қоршалмаған бөлігінен вагонетканы жасырын ұрлап әкетіп, Вагоншаның өзіне тиесілі екенін айтып, жүк көлігінің жүргізушісін адастырып, оны металл сынықтарын қабылдау пунктіне тапсырды.

Дәлелдер:

- Сотталушының ұрлық фактісін мойындауы.
- Қоршаудың жоқтығын растаған оқиға орнын тексеру хаттамасы.
- Металл сынықтарын қабылдау пунктінде ұрланған вагонетканы алу хаттамасы.
- Куәгерлердің айғақтары, соның ішінде вагонетканы тасымалдауды растаған көлік жүргізушісі.

Сот айыптауды ҚР ҚК-нің 188-бабының 3-бөлігінен (қоймаға заңсыз кіріп ұрлау) сол баптың 1-бөліміне қайта жіктеді, өйткені бақшада нақты белгіленген қоршау болмаған, бұл ену фактісін жоққа шығарды.

Кінәні мойындауды, сотталушының өкінуін және кәмелетке толмаған баланың болуын ескере отырып, сот пробациялық бақылаумен 1 жыл 6 ай мерзімге бас бостандығын шектеу түріндегі жазаны тағайындады. Сонымен қатар, Жәбірленушілерге өтемақы қорына міндетті төлем тағайындалды.

Сот-медициналық сипаттама:

1. Қылмыс жасау әдісі: - объектіге еркін қол жетімділікті пайдалану. - жалған ақпарат арқылы қылмысты жасыру және мүлікті қабылдау пунктіне тапсыру.

2. Қылмыс объектісінің түрі: материалдық құндылығы бар металл вагонетка.

3. Тергеу әдістері: оқиға орнын тексеру және мән-жайларды тіркеу, ұрланған мүлікті алу және оны жәбірленушіні анықтау, куәгерлерден жауап алу.

Бұл іс қылмыстың сипатына айтарлықтай әсер етуі мүмкін қоршаудың болуы, енудің заңдылығы және басқа да бөлшектер сияқты барлық жағдайларды ескере отырып, қылмысты дұрыс саралаудың қаншалықты маңызды екендігінің жарқын мысалы болып табылады. Осы факторларға байланысты құқық бұзушылықтың біліктілігі жасалған әрекеттерге пропорционалды болуы керек дұрыс жазаны анықтау үшін үлкен маңызға ие. Бұл әр жағдайға мұқият қарау қажеттілігін көрсетеді, мұнда әр жағдай, тіпті ең кішкентай болса да, маңызды рөл атқара алады.

Сонымен қатар, бұл іс металл сынықтарын қабылдау пункттерін есепке алу және бақылау жүйесін нығайту қажеттілігіне де назар аударады. Металл ұрлығы

сияқты қылмыстардың өсуі жағдайында мәмілелердің ашықтығын қамтамасыз ететін және ұрланған мүлікті заңсыз өңдеуге жол бермейтін тиімді бақылау жүйесін құру өте маңызды. Мұндай тармақтарға қатаң талаптарды әзірлеу және енгізу қылмыстың осы түрімен күресте маңызды қадам болуы мүмкін, бұл өз кезегінде объектілердің қауіпсіздігін арттырады және айналасындағылар үшін тәуекелдерді азайтады.

Мұндай істі тергеу барысында анықталған маңызды аспектілердің бірі-тергеу әдістерін жетілдіру. Қазіргі әлемде технология дәстүрлі тергеу әдістерінен кем емес маңызды рөл атқарады.

Бейнебақылауды, объектілерді бақылау жүйелерін және басқа технологияларды пайдалану тергеу процесін едәуір жеделдете алады, сонымен қатар оның дәлдігін арттырады. Шынында да, көбінесе дәл осы құралдар фактілерді анықтауға ғана емес, сонымен қатар істің нәтижесіне айтарлықтай әсер етуі мүмкін қосымша мәліметтерді анықтауға мүмкіндік береді.

Бұл істе үкім шығарудағы жеңілдететін және ауырлататын жағдайларды терең талдау ерекше назар аударуға тұрарлық. Әрбір қылмыс бірегей және әділ үкім шығару үшін айыпталушының жеке сипаттамаларынан бастап қылмыстың нақты шарттарына дейін көптеген факторларды ескеру қажет.

Бұл зиянды өтеу сияқты жағымды сәттерді де, қасақана немесе іс-әрекеттің қайталануы сияқты ауырлататын факторларды да қамтуы мүмкін. Мұндай кешенді тәсіл сотқа неғұрлым салмақты шешім қабылдауға және жазаның әділ және жасалған әрекетке пропорционалды болуын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Жалпы, бұл іс қылмысты тергеудің үлгісі ғана емес, сонымен бірге қылмыспен күреске кешенді көзқарас, құқық қорғау практикасына жаңа технологияларды енгізу және үкім шығаруға әсер етуі мүмкін барлық факторларды мұқият талдау қажеттілігі туралы маңызды ескерту болып табылады.

Сонымен қатар, операциялардың ерекшеліктерін білетін және жабық аймақтарға қол жеткізе алатын көлік компанияларының қызметкерлері қылмыстарға жиі қатысады [51].

Мұндай факторлар тергеуге ерекше көзқарасты қажет етеді, соның ішінде бүкіл жүк тізбегін мұқият тексеру, маршрутты талдау және процеске қатысатын әртүрлі ұйымдармен өзара әрекеттесу.

Алдын алу шараларын дамыту маңызды: ұрлықтың себептері мен жағдайларын талдау, құжаттармен жұмыс істеу және жүк тасымалдаудың барлық кезеңдерінде бақылауды күшейту. Бөлімшелер арасындағы тығыз өзара іс қимыл және ғылыми әдістерді қолдану қылмыстармен күрестің тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді.

2.2 Жүктерді ұрлаудың кейінгі және соңғы кезеңдері

Жүктерді ұрлау – бұл әр кезеңде егжей-тегжейлі дайындықты, үйлестіруді және ойластырылған тәсілді қажет ететін күрделі және көп сатылы процесс болып табылады.

Ұрлықтың кейінгі және соңғы кезеңдері маңызды болып табылады, өйткені дәл осы кезеңде жүкті иемденуге, оны тасымалдауға және қылмыстың іздерін жасыруға бағытталған негізгі әрекеттер жүзеге асырылады.

Ұрлықтың келесі кезеңінде алдын-ала жасалған жоспарды белсенді жүзеге асыру басталады. Ең алдымен, бұл объектіні қорғау деңгейіне және жүктің ерекшелігіне байланысты әртүрлі тәсілдермен жүзеге асырылуы мүмкін жүкке қол жеткізуді ұйымдастыру [52].

Кең таралған әдістердің бірі – жалған құжаттарды қолдану болып келеді. Қаскүнемдер күзетшілерді немесе компания қызметкерлерін олардың әрекеттерінің заңдылығына сендіре алатын жалған шот-фактураларды, билеттерді немесе басқа ресми қағаздарды алдын-ала дайындайды. Бұл жүкті тасымалдауға арналған құжаттар, оны түсіруге немесе уақытша сақтауға рұқсат, сондай-ақ ұрлыққа қатысушылардың қызметтік жағдайын растайтын куәліктер болуы мүмкін.

Егер объект бейнебақылау жүйелерімен немесе дабылмен қорғалса, шабуылдаушылар күзеттің патрульдік бағыттарын, камералар мен датчиктердің орналасуын алдын-ала тексеріп, оларды айналып өтуі немесе уақытша істен шығуы мүмкін.

Техникалық аспектілерден басқа, компания қызметкерлерімен өзара әрекеттесуге көп көңіл бөлінеді. Қызметкерлерді адастыру маңызды сәттердің бірі болып табылады.

Зиянкестер өздерін контрагент компаниялардың, қауіпсіздік қызметкерлерінің немесе тіпті бақылаушы органдардың өкілдері ретінде көрсете алады. Олардың міндеті — объект қызметкерлерін олардың әрекеттері қалыпты жұмыс процесінің бөлігі екеніне сендіру.

Кейбір жағдайларда зиянкестер жұмыс кестесі, тасымалдау ерекшеліктері немесе қауіпсіздік шаралары туралы ақпаратқа қол жеткізе алатын қызметкерлерге пара береді. Мәселен, мысалы, жүк көлігінің жүргізушілері немесе қоймашылар жүктің қашан және қай жерде осал екендігі туралы деректерді жібере алады.

Егер ұрлық жүкті ауыстыруды көздесе, осы кезеңде ауыстыру жүзеге асырылады. Бұл процесс арнайы дайындықты қажет етеді, өйткені сыртқы жағынан түпнұсқаға ұқсас контейнерлерді немесе қаптаманы таңдау керек. Кейде қылмыс бірден анықталмауы үшін жүк аз құнды тауарлармен немесе бос қаптамамен ауыстырылады. Ауыстыру қоймада да, тасымалдау процесінде де жүзеге асырылуы мүмкін.

Бұл, әсіресе, егер жүк пломбалау жүйесімен бірге жүрсе: бұл жағдайда шабуылдаушылар жалған пломбаларды қолдана алады немесе күдікті болдырмау үшін түпнұсқаларын Мұқият ашып, қалпына келтіре алады [53].

Қазақстанда темір жол көлігінен бөтеннің мүлкін ұрлауды тергеу әдістемесі заңнамалық базамен регламенттелген нақты әзірленген жедел-тергеу әрекеттеріне негізделеді. Ол Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің және Қазақстан Республикасы қылмыстық іс жүргізу кодексінің ережелерін қолдануды қамтиды.

Бұл нормалар қылмыскерлерді анықтауға, дәлелдемелер жинауға, кінәлілерді жауапқа тартуға және ұрланған мүлікті иелеріне қайтаруға бағытталған. Теміржол көлігі өнеркәсіптік жүктерді де, халық тұтынатын тауарларды да тасымалдауды қамтамасыз ете отырып, Қазақстанның логистикалық жүйесінде шешуші рөл атқарады. Оның стратегиялық маңыздылығы бұл саланы қылмыстық шабуылдарға, әсіресе ұрлыққа осал етеді, бұл елдің бизнесіне де, жалпы экономикасына да айтарлықтай зиян келтіреді.

Мұндай қылмыстарды тергеу аясында құқық қорғау органдары ҚР ҚК-нің негізгі баптарына сүйенеді. Мысалы, ҚР ҚК-нің 188-бабы ұрлықты бөтеннің мүлкін жасырын ұрлау ретінде анықтайды және қылмыс жүк иесімен тікелей байланыссыз жасалған жағдайларда қолданылады [20].

Егер қылмыс қызметтік жағдайды пайдаланумен байланысты екені анықталса, ҚР ҚК 189-бабы қолданылады, ол мүлікті иемденуді немесе ысырап етуді реттейді. Жүктерді ұрлауға бағытталған алаяқтық әрекеттер, мысалы, жалған құжаттарды немесе алдауды пайдалана отырып, ҚР ҚК 190-бабына жатады [20].

Тергеудің бірінші кезеңі қылмыс туралы хабарлама алудан басталады. Көп жағдайда сигнал жүк иелерінен немесе теміржол компанияларының өкілдерінен келеді. Мысалы, егер Алматыдан Астанаға жөнелтілген жүк келген кезде ішінара немесе толық ұрланған болса, бұл полицияға жүгінуге негіз болады.

Мұндай жағдайларда ҚР ҚІЖК-нің 180-бабы қолданылады, ол құқық қорғау органдарын қылмыс туралы хабарламаны тіркеуге және оқиға болған жерді дереу тексеруге кірісуге міндеттейді. ҚР ҚІЖК-нің 219-бабымен реттелетін оқиға орнын тексеру тергеудің негізгі элементі болып табылады. Егер жымқыру теміржол вокзалында орын алса, тергеушілер вагондардың, контейнерлердің және пломбалардың жай-күйін тіркейді, сондай-ақ қылмыстың егжей-тегжейін анықтауға көмектесетін бұзылу іздері, орау материалдары немесе басқа да дәлелдер үшін аумақты тексереді [54].

Дәлелдемелердің сақталуына ерекше назар аударылады. Мысалы, егер пломбалардың зақымдануы анықталса, сот сарапшылары қандай құралдың зақымданғанын және олардың оқиға орнында немесе басқа жерде тікелей жасалуы мүмкін екенін анықтау үшін талдау жүргізеді.

ҚР ҚІЖК-нің 270-бабының негізінде криминалистикалық сараптама тағайындалады, ол зиянкестердің контейнерлерді немесе вагондарды қалай ашқанын анықтауға көмектеседі. Мұндай зерттеулер сыну белгілерін зерттеуді, қылмыс орнында қалған микрообъектілерді немесе талшықтарды талдауды қамтуы мүмкін [54].

Әрі қарай тергеушілер күдіктілер тобын құруға кіріседі. Қазақстан жағдайында бұған теміржол станцияларының қызметкерлері, тасымалдаушылар,

жүргізушілер, сондай-ақ жүкке рұқсаты бар басқа да адамдар кіруі мүмкін. Қарағанды, Шымкент немесе Алматы сияқты ірі станцияларда тіркелген бейнежазбалар тергеудің маңызды құралы болып табылады.

Бейнебақылау жүйелері контейнерлерді заңсыз манипуляциялау, аумаққа бөгде адамдардың кіруі немесе маршруттағы күдікті кідірістер сияқты күдікті әрекеттерді анықтауға көмектеседі.

Тергеудің негізгі элементі ҚР ҚІЖК-нің 208-218-баптарымен реттелетін куәгерлер мен күдіктілерден жауап алу болып табылады. Мысалы, станция қызметкерлерінен жүкке кім қол жеткізгенін және оның сақталуын бақылау қалай жүзеге асырылғанын анықтау мақсатында сұхбат алуға болады. Егер қызметкер өзінің лауазымдық міндеттерін бұза отырып әрекет еткені немесе күдікті адамдармен байланыста болғаны анықталса, оның әрекеттері ұрлыққа қатысы бар-жоғы тексеріледі [54].

Ұрлық жол бойында болған жағдайларда тергеушілер көлік жолдарының жағдайына назар аударады. Мысалы, теміржол жолдарының зақымдануы немесе құрамның рұқсатсыз тоқтауы қылмыстық құқық бұзушылыққа дайындықты көрсетуі мүмкін. Мұндай жағдайлар көлік инфрақұрылымын бүлдіргені үшін жауапкершілікті көздейтін ҚР ҚК-нің 352-бабымен реттеледі [54].

Тергеу процесі оқиғалар тізбегін қалпына келтіруге мүмкіндік беретін жедел эксперименттер жүргізуді қамтиды. Мысалы, егер ұрлық екі станция арасындағы жолда болды деп күдіктенсе, шабуылдаушылардың вагонды немесе контейнерді қалай ашқанын тексеру үшін ұқсас маршрут ұйымдастырылуы мүмкін. Мұндай эксперименттер қауіпсіздік жүйесіндегі әлсіз жерлерді анықтауға мүмкіндік береді және оларды жою шараларын жасауға көмектеседі.

Тергеудің соңғы кезеңінде ұрланған мүлікті табуға және оны өткізу арналарын құруға назар аударылады. Қазақстанда Алматыдағы "Барахолка" сияқты базарлар ұрланған тауарларды сату үшін жиі пайдаланылады. Тергеушілер осындай орындарға мониторинг жүргізеді, тексеру сатып алуларын ұйымдастырады және күдіктілердің қаржылық операцияларын талдайды. Мысалы, егер ұрланған зат белгілі бір сатушыдан табылса, бұл қылмысқа қатысы бар адамдар тізбегін көрсететін тергеудің негізгі буыны болуы мүмкін.

Теміржол көлігінен ұрлықты тергеу әдістемесі қылмыстарды ашуды ғана емес, болашақта олардың алдын алуды да қарастырады.

Инфрақұрылым объектілерінен мүлікті жасырын ұрлау сияқты теміржол көлігіндегі ұрлықтар үлкен қауіп төндіреді. Олар айтарлықтай материалдық зиян келтіріп қана қоймай, көліктің жұмысының бұзылуына әкелуі мүмкін, бұл оларды тергеуді құқық қорғау қызметінің маңызды бағытына айналдырады.

А. В. Некрасовтың ісі теміржол көлігіндегі типтік қылмыстың мысалы бола алады. Сотталушы "Вагонсервис" АҚ Жолаушылар вагондарын жөндеу жөніндегі Ақмола филиалының қызметкері бола тұра, өзімішл ниетпен жоғары вольтты қосылуға арналған кабельдері бар төрт штепсельді жасырын ұрлап, 215 974,60 теңге сомасына залал келтірді. Қылмыс түнде (сағат 01: 30 шамасында) жасалды, бұл анықтаудан аулақ болуға деген ұмтылысты көрсетеді. Некрасов а. в.мүліктің орналасуы мен құндылығы туралы өзінің кәсіби білімін пайдаланды.

Ену үшін ол қорғалатын аумақтың қоршауынан өтіп, қылмыстың дайындалған сипатын көрсететін құралдарды қолданды.

Жауап алу кезінде сотталушы өзінің кінәсін толық мойындады, бұл істі қысқартылған тәртіппен қарауға негіз болды. Айғақтар беру кезінде ол мотивтер мен әрекеттерді егжей-тегжейлі түсіндірді, экономикалық қиындықтарды оның іс-әрекетінің себебі ретінде көрсетті.

Некрасовтың әрекеттері ҚР ҚК 188-бабы 3-бөлігінің 3-тармағы бойынша қоймаға заңсыз кірумен ұрлық ретінде сараланды [20]. Біліктіліктің маңызды аспектісі өзіне-өзі қызмет ету мотивінің болуы, арнайы білімді пайдалану, сондай-ақ қорғалатын периметрді қасақана бұзу болды.

Тергеу жәбірленуші тарап өкілінің құқық қорғау органдарына Жолдауынан басталды. Теміржол вокзалының техникалық саябағында кабельдік штепсельдерді ұрлау фактісі анықталды. Залал жедел бағаланып, жиналған мәліметтер негізінде ҚР ҚК 188-бабы 3-тармағының 3-тармағында көзделген қылмыс белгілері бойынша қылмыстық іс қозғалды.

2. Оқиға орнын тексеру

Тексеру мақсаттары:

- Заңсыз кіру фактісін анықтау.
- Қылмыстың материалдық іздерін жазып алыңыз.
- Қылмыс жасаудың мүмкін жолдарын анықтау.

Тексеру барысы:

- Жолаушылар вагондары орналасқан қорғалатын аумақ зерттелді.

- Қоршау арқылы ену іздері, соның ішінде қоршаудың зақымдануы және аяқ киімнің іздері табылды.

- Вагондарда кабельдері бар штепсельдерді бөлшектеу іздері анықталды (мысалы, құралдармен қалдырылған сызаттар).

- Табылған барлық дәлелдемелерді егжей-тегжейлі сипаттайтын тексеру хаттамасы жасалды.

Жедел іс-шаралар негізінде заттай дәлелдемелерді жинау күдікті – кәсіпорын қызметкері А. В. Некрасовтың жеке басын анықтады.

Заттай дәлелдемелерді алу:

- Некрасовтың тұрғылықты жері бойынша тінту жүргізілді.

- Сарайда жасырылған ұрланған штепсельдер табылды және тәркіленді.

- Дәлелдемелер тиісті түрде құжатталған және іс материалдарына қоса берілген.

Күдіктінің жеке басын анықтау, істі ашудың негізгі факторы техникалық паркке қол жеткізе алатын қызметкерлерді жедел тексеру болды. Некрасов жалақысы сақталмайтын демалыста болған кезде қаржылық қиындықтарға тап болғаны анықталды. Оның кәсіпорын аумағында жабдықтың құнды элементтерінің орналасуы туралы білімі оған қылмысты жоспарлауға мүмкіндік берді.

Күдіктіден жауап алу жауап алуға дайындық: күдіктінің себептері мен жеке ерекшеліктерін талдау. Жауап алу сызығын құру үшін берілген дәлелдерді зерттеу. Жауап алу барысы: сотталушы өз кінәсін мойындады. Іс-әрекеттерді

сипаттады: дайындық (құралдар мен жұмыс киімдерін таңдау), ұрланған адамның ену тәсілі, бөлшектеу және тасымалдау. Мойындау өкінішпен бірге жүрді, бұл қысқартылған сот ісін жүргізуге негіз болды.

Істегі жәбірленуші тараппен жұмыс а. в. Некрасова жағдайды сәтті шешуде және сот талқылауының нәтижесіне одан әрі әсер етуде шешуші рөл атқарды. Кәсіпорын өкілі ұрлық фактісін, оның мөлшерін және залалды өтеу мән-жайларын растады, бұл тергеудің маңызды бөлігіне айналды. Жәбірленуші тарап, болған қылмысқа қарамастан, сотталушыға ешқандай талап қойған жоқ, өйткені залал толығымен өтелді. Бұл фактіні сот үкім шығаруды жеңілдететін жағдай ретінде қарастырды.

Жиналған дәлелдемелер, күдіктінің де, жәбірленушінің де айғақтары А.В.Некрасовтың әрекеттерін қоймаға заңсыз кіріп ұрлық ретінде саралауға мүмкіндік берді (ҚР ҚК 188-бабы 3-тармағы 3-тармағы). Тергеу органдарының мұқият және жан-жақты көзқарасының арқасында сот талқылауына қажетті барлық материалдар уақтылы жиналды. Оқиға орнын тексеру, жауап алу хаттамалары, сондай-ақ сараптамалық зерттеулердің нәтижелері мұқият ресімделіп, іс материалдарына енгізілді. Бұл істі сотқа беру процесін жеделдетуге мүмкіндік берді және ол қысқартылған тәртіппен қаралды, бұл сот төрелігінің мерзімін едәуір қысқартты және жанжалды жедел шешуді қамтамасыз етті.

Бұл жағдайда ұрлықты тиімді ашу көптеген факторлардың арқасында мүмкін болды, олардың арасында бірнеше маңызды сәттер бар. Біріншіден, оқиға болған жерді уақтылы және мұқият тексеру және қылмыс фактісін анықтап қана қоймай, оның жасалғаны туралы ақпарат жинауға мүмкіндік беретін барлық мүмкін дәлелдерді тіркеу. Екіншіден, күдіктіні кәсіпорын қызметкерлері туралы деректерді пайдалана отырып, жедел анықтау қылмыскерді жылдам іздеуде және ұстауда маңызды рөл атқарды. Үшіншіден, тергеудегі маңызды сәт жәбірленуші тараппен толыққанды өзара іс-қимыл болды. Бұл өзара іс-қимыл залалды тез өтеуге және сотталушы үшін жазаны едәуір жеңілдетуге мүмкіндік берді, Бұл істің одан әрі жалғасуында да маңызды рөл атқарды.

Табысты тергеуді қамтамасыз ететін негізгі фактор жедел-ізвестіру іс-шараларын да, тергеу іс-қимылдарын да қамтитын кешенді тәсіл болды. Мұндай ұқыптылық дәлелдемелерді тиімді жинауға, қылмыстың егжей-тегжейін дәл анықтауға және әділеттіліктің әділ және жедел орындалуын қамтамасыз етуге мүмкіндік берді. Нәтижесінде ұрлық ашылып қана қоймай, зардап шеккен тарапқа қатысты әділеттілікті қалпына келтірді, бұл сайып келгенде қоғамның құқықтық жүйеге деген сенімін нығайтты және болашақта осындай істерге прецедент жасады.

А. В. Некрасовтың ісі теміржол инфрақұрылымында тиімді қауіпсіздік жүйесін құру қажеттілігін атап көрсетеді. Ол сондай-ақ билікті асыра пайдалану қаупін анықтау және қауіпсіздікті арттыру үшін бейнебақылау және басқа технологияларды енгізу үшін қызметкерлерді тұрақты тексерулердің маңыздылығын көрсетеді.

А. В. Некрасовтың ісі теміржол көлігіндегі ұрлықты тергеуге кешенді көзқарастың айқын мысалы болып табылады. Оның сәтті ашылуы құқық қорғау органдарының жедел әрекет етуінің және барлық қажетті тергеу әрекеттерін мұқият орындаудың арқасында мүмкін болды.

Қылмысты ашуда шешуші рөл атқарған негізгі факторлардың бірі қылмыс болған жерді уақтылы тексеру болды. Бұл қадам маңызды іздер мен дәлелдерді құжаттауға көмектесіп қана қоймай, қылмыскердің ұрлықты қалай жасай алатынын түсінуге мүмкіндік берді. Тексеру барысында бірнеше заттай дәлелдемелер жиналды, олар кейіннен күдіктінің кінәсін растау үшін шешуші болды.

Сонымен қатар, күдіктіден сәтті жауап алу тергеу үшін өте маңызды болды. Тергеушілердің білікті тәсілінің арқасында олар қылмыстың маңызды бөлшектерін, сондай-ақ қылмыскер қолданған себептер мен әдістерді аша алды. Ақырында күдікті ұрлық жасағанын мойындады, бұл істі тергеу барысында шешуші бетбұрыс болды.

Бұл іс сонымен қатар инфрақұрылымның қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін құқық қорғау органдары мен теміржол операторлары сияқты көлік компаниялары арасындағы ынтымақтастықтың маңыздылығын көрсетеді. Станция қызметкерлерімен және теміржол қызметкерлерімен өзара әрекеттесу қосымша ақпарат жинауға мүмкіндік берді, бұл тергеуді тездетті. Жолаушылардың қауіпсіздігі және олардың мүлкінің сақталуы қауіпсіздік жүйесінің барлық қатысушыларының қаншалықты тиімді және жедел жұмыс істейтініне тікелей байланысты.

Осылайша, бұл тергеу тергеу органдарының кәсібилігін үйлестірудің, қылмыс орындарында жұмысты дұрыс ұйымдастырудың және көлік секторының кәсіпорындарымен тығыз ынтымақтастықтың маңыздылығын көрсетеді. Бұл қылмыстарды ашуға көмектесіп қана қоймай, болашақта жолаушылардың қауіпсіздігіне төнетін қауіптердің алдын алады.

Теміржол көлігіндегі жүктерді ұрлауды тергеу сот-медициналық сараптаманы, жедел-іздістіру шараларын және теміржол компанияларымен және басқа да мүдделі тараптармен тығыз ынтымақтастықты қамтитын кешенді және жүйелі тәсілді қажет етеді [55, б.26].

Қылмыс болған жерді уақтылы және мұқият тексеру қылмыскерлер қолданатын әдістер мен құралдарды анықтауда маңызды рөл атқарады. Бұған бұзу іздері, құрал іздері немесе жүк контейнерлеріндегі пломбаларды ашу сияқты заттай дәлелдемелерді жинау және талдау кіреді.

Саусақ ізін талдау, ДНК үлгілерін алу және цифрлық бақылауды қоса алғанда, заманауи криминалистикалық әдістерді қолдану тергеудің дәлдігі мен тиімділігін айтарлықтай жақсартады. Сонымен қатар, куәгерлерден сұхбат алу, күдіктілерден жауап алу және ұрланған заттарды іздеу сияқты жедел шаралар оқиғалардың реттілігін қалпына келтіру және қылмыскерлердің кінәсін анықтау үшін өте маңызды.

Теміржол көлігіндегі жүк ұрлығын тергеудің маңызды аспектісі теміржол жүйесінің логистикалық және пайдалану ерекшеліктерін түсіну болып

табылады. Диспетчерлерді, жүк тасымалдау менеджерлерін және қауіпсіздік қызметкерлерін қоса алғанда, теміржол қызметкерлерімен үйлестіру тасымалдау маршруттарын қадағалау, осалдықтарды анықтау және тасымалданатын жүктердің тұтастығын тексеру үшін қажет.

Технологияның интеграциясы мұндай қылмыстардың алдын алу мен тергеуде маңызды бола түсуде. GPS бақылау, RFID тегтері, автоматтандырылған бақылау жүйелері және негізгі орындардағы бақылау камералары сияқты құралдар тергеушілерге ұрланған заттарды табуға және ықтимал күдіктілерді анықтауға көмектесетін нақты уақыттағы деректерді ұсынады.

Қылмыскерлердің профильдерін құру және қайталанатын ұрлық үлгілерін талдау да қажет. Теміржолдағы көптеген жүк ұрлықтары қасақана, көбінесе инсайдерлік ақпаратты немесе ұйымдасқан қылмыстық желілерді қолданады. Бұл схемаларды анықтау болашақта қылмыстық әрекеттерді болжауға және алдын алуға көмектеседі.

Қауіпсіздік хаттамаларын жетілдіру, қызметкерлердің біліктілігін арттыру және жүктерді өңдеу процестеріне тұрақты аудит жүргізу сияқты алдын алу шаралары тәуекелдерді азайтудың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады.

Ақырында, теміржол көлігіндегі жүк ұрлығын тергеуге қатысты күрделі мәселелерді шешу үшін сенімді құқықтық және ұйымдастырушылық база қажет. Бұған жауапкершілік пен жазаны анықтайтын нақты заңнама, құқық қорғау органдары мен теміржол органдары арасындағы тиімді ведомствоаралық ынтымақтастық және арнайы оқыту мен заманауи жабдықтарға ресурстар бөлу кіреді. Мүқият тергеулерді профилактикалық стратегиялармен үйлестіре отырып, осы маңызды сектордың қауіпсіздігі мен сенімділігін қамтамасыз ету арқылы жүк ұрлығының теміржол көлігіне әсерін азайтуға болады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қазақстандағы теміржол көлігіндегі мүлікті ұрлау мәселесі өзекті болып табылады және оны шешу үшін кешенді тәсілді талап етеді. Зерттеу барысында осы проблеманың дамуына әсер ететін негізгі аспектілер анықталды, сондай-ақ осындай қылмыстық құқық бұзушылықтарды тергеу әдістерін жақсарту жолдары анықталды.

Қазақстанда теміржол көлігіндегі ұрлық көлік инфрақұрылымының қауіпсіздігіне елеулі қатер болып қала береді. Тасымалдау көлемінің өсуімен және жүктердің құндылығының артуымен, сондай-ақ теміржол желісінің кейбір учаскелерінде қорғаныс деңгейінің жеткіліксіздігінің арқасында қылмыскерлер өз жоспарларын жүзеге асырудың жаңа тәсілдерін табууда.

Статистика көрсеткендей, ұрлық жағдайлары әртүрлі болды, соның ішінде дәстүрлі әдістер (вагондар мен контейнерлерді ашу) және интернет-платформалар мен қара нарықтар арқылы мүлікті заңсыз қайта сату үшін заманауи технологияларды пайдалану.

Көліктегі ұрлықты тергеу тәртібін реттейтін заңнаманы талдау бірқатар олқылықтар мен қайшылықтардың болуын көрсетті. Негізгі проблемалар әртүрлі мемлекеттік органдар арасындағы үйлестірудің жеткіліксіздігі, тергеу процесіне жаңа технологиялардың интеграциясының болмауы, сондай-ақ көлік ұрлығы үшін жазаға қатысты қылмыстық заңнаманы жаңарту және жақсарту қажеттілігі болып табылады.

Атап айтқанда, жүк деректерін қорғау шаралары жеткілікті түрде нақты белгіленбеген, бұл ақпаратты ұрлауға немесе электрондық жүйелерді пайдалануға байланысты қылмыстарды тергеуді қиындатады.

Қолданыстағы тергеу әдістерін бағалау олардың жетілдіруді қажет ететіндігін көрсетті. Жауап алу, оқиға орындарын тексеру және заттай дәлелдемелерді талдау сияқты дәстүрлі әдістер көбінесе қызметкерлердің біліктілігінің жеткіліксіздігі мен ресурстардың шектеулі болуына байланысты тиімсіз болып табылады.

Заманауи технологияларды қолдану (мысалы, бейнебақылау, деректерді талдау, GPS мониторингі) төмен деңгейде қалып отыр, бұл қылмыстарды жедел ашу мүмкіндігін азайтады.

Теміржол көлігіндегі ұрлықпен күресудің халықаралық тәжірибесін зерттеу бет-әлпетті тану функциясы бар бейнебақылау жүйелері, сондай-ақ тергеу барысында көлік компанияларын құқық қорғау органдарымен біріктіру сияқты технологияларды қолданудың жоғары тиімділігін көрсетті.

Германия және АҚШ сияқты басқа елдердің мүлікті мониторингілеу және қорғау үшін кешенді технологияларды қолданудағы табысты тәжірибесі Жергілікті жағдайлар мен көлік инфрақұрылымының ерекшелігін ескере отырып, Қазақстан жағдайларына бейімделуі мүмкін.

Қазақстандағы теміржол көлігіндегі ұрлықты тергеу әдістерін жақсарту үшін:

- Бейнебақылау мен мониторингтің заманауи технологияларын, соның ішінде бетті тану жүйелерін және деректерді автоматты талдауды енгізу.

- Құқық қорғау органдары мен көлік компаниялары арасындағы өзара іс-қимылды ұлғайту, бұл ақпаратты жедел беруге және тергеудегі кідірістерді азайтуға мүмкіндік береді.

- Құқық қорғау органдары қызметкерлерінің жаңа технологиялар мен криминалистикалық әдістерді қолдану саласындағы біліктілігін арттыру.

- Тасымалдау және криминалистикалық есепке алу туралы деректерді қорғау бөлігінде заңнаманы жетілдіру.

- Тасымалдаудың барлық кезеңдерінде ұрлықтың алдын алуға бағытталған қылмыстардың алдын алу жүйесін әзірлеу.

Теміржол көлігіндегі мүлікті ұрлауды тергеу осы сектордың ерекшеліктерін ескеретін жүйелі және әдістемелік тәсілді қажет етеді. Қылмыстың бұл түрі көбінесе күрделі логистикамен, кең көлік желілерімен және ашық кіру нүктелері мен ауқымды операциялар сияқты теміржол жүйесіне тән осалдықтармен байланысты.

Тергеудің негізгі аспектілері мыналарды қамтиды:

1. Қылмыскерлер жасаған әрекеттердің әдісі мен дәйектілігін анықтау үшін құралдардың іздері, бақылау камераларындағы жазбалар немесе жалған мөрлер сияқты белгілерді анықтау.

2. Ұрланған заттарды бақылау және күдіктілерді анықтау үшін GPS қадағалау, RFID тегтері және автоматтандырылған бақылау жүйелері сияқты озық технологияларды пайдалану.

3. Операциялық процестерді түсіну және ықтимал ішкі және сыртқы тәуекелдерді анықтау үшін теміржол қызметкерлерімен, жүк тасымалдау менеджерлерімен және қауіпсіздік қызметкерлерімен тығыз ынтымақтастық.

4. Қылмыстық мінез-құлық үлгілерін анықтау және ұйымдасқан қылмыстық топтармен немесе рецидивистермен байланысты жағдайлар арасында байланыс орнату.

Қауіпсіздік хаттамаларын күшейту, қызметкерлердің біліктілігін арттыру және озық мониторинг технологияларын енгізу сияқты алдын алу шаралары мұндай қылмыстардың ықтималдығын азайту үшін өте маңызды.

Жедел тиімділікті, сот сараптамасының озық әдістерін және мүдделі тараптар арасындағы тиімді ынтымақтастықты біріктіре отырып, Құқық қорғау органдары теміржол көлігіндегі ұрлық туралы істердің уақтылы және дәл ашылуын қамтамасыз ете алады. Мұндай кешенді тәсіл осы қылмыстардың қаржылық және операциялық салдарын азайтып қана қоймай, теміржол көлігі жүйесіндегі жалпы қауіпсіздікті арттырады.

Зерттеу осы қылмыстардың тиімді алдын алу және олар үшін қудалау үшін тиісті құқықтық шеңберлерді, технологиялық құралдарды және ведомствоаралық ынтымақтастықты қолдануды қамтитын кешенді тәсілдің қажеттілігін көрсетеді.

Қазақстандағы теміржол көлігіндегі ұрлықты тергеу тергеудің қолданыстағы әдістерінің тиімділігін көрсетті, сондай-ақ жетілдіруді қажет ететін салаларды анықтады.

Зерттеу Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне сәйкес мүлікті ұрлауға қарсы күрестің құқықтық негіздерін қарастырды, ұрлыққа және қорғалатын аумақтарға заңсыз кіруге байланысты баптарға ерекше назар аударылды.

Ұрлық үшін қылмыстық жауапкершілікті көздейтін ҚР ҚК-нің 188-бабы, оны біржола айыру ниетімен бөтеннің мүлкін заңсыз иемденуді қоса алғанда, теміржол көлігімен байланысты мүлікті ұрлауды тергеуде орталық болып табылады. Ол дәстүрлі ұрлықты ғана емес, сонымен қатар пойыздардан немесе көлікпен байланысты басқа объектілерден тауарларды ұрлауды да қамтиды.

Зерттеу нәтижелеріне сүйене отырып, бірнеше сала тергеуді жақсарту және Қазақстандағы теміржол көлігінде жүктердің ұрлануын болдырмау үшін одан әрі назар аударуды талап етеді:

Ең маңызды аспектілердің бірі – GPS және RFID-тауарлар мен көлік құралдарын таңбалау сияқты заманауи бақылау технологиялары мен бейнебақылау жүйелерін енгізу болып келеді. Бұл технологиялар ұрлық қаупін едәуір төмендетіп, тергеу процестерінің тиімділігін арттыра алады. Оларды пайдалану, әсіресе құнды жүктерді тасымалдау кезінде міндетті болуы керек. Сонымен қатар, Қылмыстық кодекс осы талаптардың орындалуын қамтамасыз ететін ережелерді қамтуы және оларды сақтамағаны үшін жазаларды қарастыруы керек.

Сондай-ақ, көлік секторы үшін, әсіресе жүктерді ұрлау және теміржол инфрақұрылымын қорғау мәселелеріне қатысты арнайы ережелер жиынтығы қажет. Бұл 188-бапқа түзетулер енгізуді немесе пойыздарды, вагондарды және қоймаларды ұрлауға арналған жаңа мақаланы енгізуді қамтуы мүмкін.

Құқық қорғау органдары, теміржол компаниялары және басқа да мүдделі тараптар арасындағы үйлестіруді нығайту тағы бір маңызды мәселе болып табылады. Теміржол қауіпсіздігі және құқық қорғау органдары қызметкерлерінің қатысуымен мақсатты топтар құру тергеу процесін жеңілдетуі мүмкін. Бұдан басқа, оның барлық мүдделі тараптар арасындағы тиімді ынтымақтастықты қолдайтынына көз жеткізу үшін Қазақстан Республикасының қылмыстық іс жүргізу кодексін бағалау қажет.

Бұл қылмыстардың едәуір бөлігі инсайдерлік ақпаратпен байланысты. Сондықтан қызметкерлерді оқыту және хабардарлықты арттыру науқандары жүйедегі қылмыстардың алдын алу үшін өте маңызды.

Сандық криминалистика мен деректерді талдаудың күрделі әдістерін қоса алғанда, озық криминалистикалық әдістерді әзірлеу және енгізу үшін, әсіресе маңызды транзакциялармен, тауарлармен немесе жабдықтармен байланысты жағдайларда ауқымды ұрлықпен байланысты қылмыстарды тергеу үшін қосымша зерттеулер қажет.

Қорытындылай келе, Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінде, атап айтқанда 188-бапта баяндалған құқықтық база теміржол көлігіндегі мүлікті

ұрлауды тергеу үшін берік негізді қамтамасыз еткенімен, бұл секторға теміржол көлігіндегі қылмыстардың қазіргі заманғы шындықтарын ескеретін нақтырақ заңнама пайдалы болар еді. Технологиялық инфрақұрылымды нығайту, ведомствоаралық өзара іс-қимылды жақсарту және теміржол қызметкерлерінің ұрлық қаупі туралы жақсы хабардар болуын қамтамасыз ету бұл мәселені шешудің маңызды қадамдары болып табылады. Тергеудің озық әдістерін одан әрі зерделеу және заңнамалық базаны үнемі жаңартып отыру Қазақстандағы теміржол көлігіндегі қылмыстардың өзгермелі сипатына неғұрлым тиімді ден қоюға мүмкіндік береді.

Осы олқылықтарды жою арқылы Қазақстан Республикасы өзінің теміржол көлігі жүйесінің қауіпсіздігін арттыра алады, жүк ұрлау санын азайтады және теміржол көлігімен байланысты қылмыстарға қарсы күресте өзінің қылмыстық сот төрелігі жүйесінің жалпы тиімділігін арттыра алады.

Нәтижесінде теміржол көлігінен мүлікті ұрлауды тергеу әдістемесін жақсарту технологиялар мен заңнамалық тетіктерді жақсартуды, сондай-ақ мемлекеттік және жеке құрылымдар арасындағы үйлестіру деңгейін арттыруды қамтитын кешенді тәсілді талап етеді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ДЕРЕККӨЗДЕРДІҢ ТІЗІМІ

- 1 Қазақстан Республикасының Конституциясы 1995 жылғы 30 тамыз – [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: http://online.zakon.kz//Document?doc_id=1005029 (жүгінген күні: 25.12.2024)
2. Агафонов В. В. Ғазизов В. А. Натура А. И. Криминалистическая техника. М: Юрайт, 2023. 162 б.
3. Харламова Ю.А. Железнодорожный комплекс в политических процессах российского государства // Автореферат дис. докт. полит. наук: 23.00.02. – М., 2010. -52с.
4. Тодуа Ю.А. Укрепление законности и правопорядка на железнодорожном транспорте в истории российского государства // Автореферат дис. канд. юрид. наук: 12.00.01. – Краснодар, 2008. -29с.
5. Ратинов А.Р. Избранные труды. М., 2016.
6. Егоров Н. Н., Ищенко Е. П. Криминалистическая техника. М: Юрайт, 2023. 190 с.
7. Ян. И. Баянов А.И. Лушечкина М.А. Криминалистика 5 томдық. Том криминалистикалық тактика. М: Юрайт, 2023. 180 с.
8. Шурухнов Н. Г. Криминалистика в схемах и таблицах. М: Эксмо, 2016. 464 с.
9. Шаталов А. С. Алгоритмизация и программирование расследования преступлений в системе криминалистической методики // Право: Журнал Высшей школы экономики. 2017.
10. Топорков А.А. Криминалистическая методика расследования преступлений: учебник. - "Юстиция", 2018 г.
11. Исаенко В. Н. Методика участия прокурора в рассмотрении судами уголовных дел: состояние и проблемы научных исследований//Вестник Академии Генеральной прокуратуры Рос. Федерации. 2007.
12. Криминалистика: учебник для вузов / И. В. Александров [и др.]; под редакцией И. В. Александрова. 2-е изд., испр. и доп. М.: Издательство Юрайт, 2020.
13. Криминалистика в 5 т. Том 2. Методология криминалистики и криминалистический анализ: учебник для бакалавриата, специалитета и магистратуры / И. В. Александров, В. Я. Колдин, О. А. Крестовников, С. А. Смирнова; под общей редакцией И. В. Александрова; под редакцией В. Я. Колдина. М.: Издательство Юрайт, 2020.
14. Нудельштейн А.М. Первоначальный этап расследования хищений имущества пассажиров на железнодорожном транспорте // Рос. следователь. – 2018. – № 1. – С. 4-6.
15. Актуальные вопросы криминалистической тактики: научнопрактическое пособие/ под ред. проф. Комарова И.М. М.: Юрлитинформ, 2018.
16. Комаров И.М. Некоторые проблемные вопросы «цифровизации» в криминалистике // Проблемы борьбы с преступностью в условиях цифровизации: теория и практика: сборник статей XVIII Международной

- научно-практической конференции «Уголовно-процессуальные и криминалистические чтения на Алтае» / отв. ред. С.И. Давыдов, 228 В.В. Поляков. Барнаул: Изд-во Алтайского ун-та, 2020. Вып. XVI. С. 18-20.
17. Гармаев Ю. П. Проблемы внедрения криминалистических методик расследования в практику // Экономика, политика, право: вчера, сегодня, завтра. Роль профсоюзов : сб. науч. ст. по материалам Междунар. науч.-практ. конф., посвященной 25-летию образования ФНПР и 110-летию профсоюзного движения. М. : АТИСО, 2016. С. 208–213.
18. Нудельштейн А.М. Расследование хищений имущества пассажиров на железнодорожном транспорте // Автореферат дис. канд. юрид. наук: 12.00.09. – М., 2008. –24с.
19. Мухин, Г. Н. Криминалистика / Г.Н. Мухин, Д.В. Исютин-Федотков. - М.: ТетраСистемс, 2019. - 240 с.
20. Пахомов, А. В. Криминалистика. Краткий конспект лекций / А.В. Пахомов. - М.: МОДЭК, 2016. - 320 с.16. Савельева, М.В. Криминалистика / М.В. Савельева. - М.: Дашков и К°, 2017. - 349 с.
21. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V – [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://online.zakon.kz//Document?doc_id=1005029 (дата обращения: 25.12.2024)
22. «Жымқыру туралы істер бойынша сот практикасы туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2003 жылғы 11 шілдедегі № 8 нормативтік қаулысы [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: http://online.zakon.kz//Document?doc_id=1005029 (жүгінген күні: 25.12.2024)
23. Гаврилин Ю. В., Шурухнов Н. Г. Криминалистика: методика расследования отдельных видов преступлений. М.: Юристъ, 2014. 468 с
24. Варданян А. В., Грибунов О. П. Современная доктрина методико-криминалисти-ческого обеспечения расследования отдельных видов преступлений / А. В. Варданян, О. П. Грибунов // Вестник Восточно-Сибирского института Министерства внутренних дел России. — 2017. — № 2 (81). — С. 23—35.
25. Макаренко И. А., Эксархопуло А. А., Зайнуллин Р. И. Структура частной криминалистической методики: история формирования и перспективы развития. Часть II / И. А. Макаренко, А. А. Эксархопуло, Р. И. Зайнуллин // Правовое государство: теория и практика. — 2019. — № 1 (55). — С. 141—147.
26. Шмонин А. В. Методология криминалистической методики: моногр. / А. В. Шмонин. — М.: Юрлитинформ, 2010. — 416 с.
27. Рзаев, Э. И. Следственные действия как основы криминологической методики и тактики / Э. И. Рзаев, Д. В. Давтян. – Текст : электронный // Аллея науки. – 2019. – Т. 2, № 2 (29). – С. 640-645
28. Сергеева Е.Ю. Предупреждение преступлений: законодательство и практика // Вестник российской правовой академии. 2020. № 1. С. 78-82.
29. Лавров В. П., Шалимов А. Н., Романов В. И. и др.. Криминалистика. Конспект лекций. – М.: Проспект., 2020. – 256 с.

30. Садов А. Ю. Уголовно-процессуальный механизм восстановления нарушенных имущественных и неимущественных прав лиц, потерпевших от преступления: дисс. ... канд. юрид. наук 12.00.01. Владимир, 2008. 225 с.
31. Старцев В.Г. О профилактике краж на объектах железнодорожного транспорта // Наука и практика. – 2022. – С. 107-109.
32. Курбатова М.И. Особенности расследования краж из подвижного состава железнодорожного транспорта. дисс. ... канд. юрид. наук 12.00.09. Омск, 2003. 248 с.
33. Акутаев, Р. М. Обзор виктимизации населения как способ установления состояния латентной преступности / Р. М. Акутаев // Актуальные проблемы борьбы с преступностью в современных условиях материалы межвуз. науч.-практ. конф. Санкт-Петербург, 22 мая 1997. – СПб. СПбА МВД РФ, 2017. – С. 12-17.
34. Четвериков, В. С. Криминология учеб. пособие / В. С. Четвериков. – М. ИНФРА-М, 2016. – 160 с.
35. Маркова, Ю. В. Криминологическая характеристика и предупреждение преступлений против собственности на железнодорожном транспорте монография / Ю. В. Маркова, М. А. Степанова ; М-во внутренних дел 169 РФ ; Белгород. юрид. ин-т. – Белгород Белгород. юрид. ин-т МВД России, 2014. – 84 с.
36. Коробеев, А.И. Транспортные преступления и транспортная преступность Монография / А.И. Коробеев. – Москва: Издательство Юрлитинформ, 2015. – 488 с.
37. Иншаков, С. М. Криминология учебник / С. М. Иншаков. – М. Юриспруденция, 2015. – 432 с.
38. Варыгин, А. Н. Кражи грузов, совершаемые на железнодорожном транспорте, и их предупреждение учеб. пособие / А. Н. Варыгин. – Саратов. Саратов. юрид. ин-т, 2008. - 106 с
39. Аванесов, Г. А. Криминология учебник / Г. А. Аванесов. – М.: ЮнитиДана, 2012. – 575 с.
40. Айдарова А. Б. Теміржол көлігінің экологиялық-экономикалық қауіпсіздігін бағалау (Оңтүстік Қазақстан облысының мысалында) // дис авторефераты. канд. экон. ғылымдар: 08.00.19. - Алматы, 2008. -27с.
41. Джекебаев У. С., Рахимов Т. Г., Судаков Р. Х. Қылмыстың уәждемесі және қылмыстық жауапкершілік. Алматы, 1987.
42. Смахтин Е.В., Белоусов А.В. Особенности расследования краж, совершаемых на железнодорожном транспорте из одежды, сумки или другой ручной клади, находившихся при потерпевшем: монография / под ред. Е.В. Смахтина. Тюмень: ТИПК МВД России, 2014. - 256 с.
43. Павленко К.А. К вопросу о личности преступника, совершающего кражи личного имущества пассажиров на железнодорожном транспорте // Современная школа России. Вопросы модернизации. 2021. № 8-2 (37). С. 55-57.
44. Новоселов Н.Г., Моисеев Н.А., Свистильников А.Б. Некоторые особенности раскрытия краж личного имущества граждан в пассажирских поездах // Вестник

Белгородского юридического института МВД России имени И.Д. Путилина. 2016. № 2 (28). С. 26-29.

45. Лоншаков А.В. Некоторые особенности раскрытия краж личного имущества граждан в пассажирских поездах // В сборнике: Передовые технологии современного гуманитарного знания: перспективы развития и модернизации. Материалы всероссийской научно-практической конференции. Научно-методический издательский центр «Форпост науки». Хабаровск, 2021. С. 45-50.

46. Дворкин А.И. Осмотр места происшествия: Практическое пособие. <http://www.kriminalistika-uchebnik/osmotr-mesta-proisshestviyaprakticheskoe.html>

47. Гапеев, В. И. Безопасность движения на железнодорожном транспорте / Ф. П. Пищик, В. И. Егоренко ; под. ред. В. И. Гапеева. — Минск : Полымя, 2007. — 400 с.

48. Клайдова А. С. Криминалистическое исследование технических средств записи и носителей информации и использование его результатов при расследовании преступлений на транспорте: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Юрид. ин-т МВД РФ. – М., 2015. – 24 с.

49. Шапошников В.Л., Озеров И.Н. Проблемы первоначального этапа расследования преступлений, совершаемых на железнодорожном транспорте// Проблемы правоохранительной деятельности. – 2014. – № 3. – С. 21-24.

50. Елинский В.И., Коткин П.Н. Особенности организации расследования уголовных дел о транспортных происшествиях на железнодорожном транспорте // Российский следователь. – М.: Юрист, 2010. – № 12. – С. 2-7.

51. Ионов А.Н., Морозов В.И. Вопросы квалификации краж с незаконным проникновением в жилище, помещение или иное хранилище на объектах железнодорожного транспорта // Уголовное право. 2008. № 6.-С. 8-9

52. Кузнецов А. А., Курбатова М. И. Экспертно-криминалистическая диагностика и экспертно-диагностические исследования: понятие, предмет и объекты // Проблемы криминалистической науки, следственной и экспертной практики: Межвуз. сб. науч. тр.— Омск: Академия МВД России, 2011.- Вып. 1.С. 32-34

53. Курбатова М. И. О понятии и содержании криминалистической характеристики краж грузов из подвижного состава железнодорожного транспорта // Проблемы криминалистической науки, следственной и экспертной практики: Межвуз. сб. науч. тр.—Омск: Академия МВД России, 2002.- Вып. 1.С. 38-39

54. Апарин С.М., Носов А.В., Корнелюк В.С. и др. Специфика расследования преступлений, совершенных на железнодорожном транспорте: учеб. пособие. – Волгоград: ВА МВД России, 2023. – С. 5.

55. Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 4 шілдедегі № 231-V Қылмыстық-процестік кодексі [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: http://online.zakon.kz//Document?doc_id=1005029 (жүгінген күні: 25.12.2024)

56. Крашенинников С.В., Карпенко В. М. Теміржол көлігінің жылжымалы құрамынан жүктерді ұрлау туралы істер бойынша белгіленуге жататын мән-

жайлар туралы мәселеге // Вестн. криминалистика. – 2020. - Жоқ. 1 (49). – 23-27 ББ.

56. Мартынова С. И., Мартынов И. В. Теміржол көлігінде жүк ұрлауды тергеудің өзекті мәселелері // құқық қорғау. органдар: теория және практика. – 2020. – № 2. – 34-43 Б.